Рік 1918. Число 12

Бібліотека „Канадийского Фармера“.

Аптон Сінклер.

ГЕРОЙ КАПІТАЛУ.

(A captain of industry by

Upton Sin clair).

Переклала

Н. РОМАНОВИЧ.

Ціна 30 цт.

Накладом »Канадийського Фармера«,
852 Мейн стр.
Вінніпег. Манітоба.

Антон Сінклєр.

Герой капіталу.

(A captain of industry by
Upton Sinklair).

Переклала

Н. РОМАНОВИЧ.

Накладом „Канадийського Фармера"
852-854 Мейн Ст. Вінніпеґ, Ман.

I.

Маю намір в сїй хронїцї оповісти історію цівілїзованої людини, що відкинула геть всї мрії і безглузді маріння і мала справу з самою тільки низькою дійсністю, що лежить біля нашого порогу.

Кожне прислівє, кожну утерту фразу й загальнопринятий вираз можна назвати закаменїлою думкою. Колись вона жила була колись наглим огненним просвітком в мозку якоїсь людини; а тепер слова зривають ся з нашого язика без розуміння нами їх значіння. Так, коли стала ся подія, якою починаєть ся моє оповіданє, ґазети всї як одна, зауважили, що Роберт ван-Ренселер родив ся з срібною ложкою в ротї. (Вираз сей значить велике щастє. Пр. пер.) В подробиці події нема потреби вдавати ся; досить сказати, що поясненнє нашого героя на світ наробило значних та неприємних турбот його матери, яка досї нїколи не зазнавала нїяких невигод. Його батько, містер Чансї ван - Ренселер, був поважним членом висшого столичного товариства сполучаючи в собі всї desiderata багацтва й доброго роду. Мав резіденцію в палатах двадцятого віку, в номері пять тисяч сто сорок чотирі пятої авеню. (Аристократична улиця. Пр. пер.) В час, коли починаєть ся наша історія, ван-Ренселер батько втїк від хатнього клопоту і гаяв час граючи на білїярдї з своїми найблизшими приятелями; коли

прозвонив дзвінок телефону, вони відкрили пляшку шампанського і випили за здоровлє ван-Ренселера—сина. Трохи згодом, коли батько стояв в напівтемній кімнаті і дивив ся на червоно-фіялкове живе сотворінє, серце його сповнило ся гордощів, і він дав собі слово зробити з Роберта ван-Ренселера джентльмена на взірець батька.

Мушу зауважити, що вже в самім початку житя мого героя преса та дбайлива публіка звертали на нього дуже багато уваги. Містер Чансі ван-Ренселер був багатий як на Ню-Йорк та пяту авеню, і бебі ван-Ренселер одержав посагу та одежі на суму щось біля 17,000 долярів. В мене зберегло ся сила ґазетних вирізок, і я з охотою навів би тут докладні описи, щоб лишити їх потомству; але поки я се робив би, молодий Роберт ван-Ренселер встиг би вирости. Отже перехожу до того часу, коли він був хлопцем-підлітком, з двома ґувернантками і кількома вчителями, з своїм власним грумом та своїми власними слугами.

Така надмірна увага зіпсувала б не одного хлопця; тому нам треба зазначити насамперед, що Роббі ніколи не був попсований, що до кінця віку свого його вважали щирою людиною, і що гнївом палали очи його лише тоді, коли він не міг одержати того, чого йому бажало ся.

Кілька років згодом його віддали до великої аристократичної школи, куди він поїхав в супроводі молитов своєї родини, слуги та ґрума. В школі він заняв кілька кімнат і тримав двох коней та пару собак, родисловна яких була довша за його власну. В школі він навчив ся курити папіроси особливо високого сорту, навчив ся грати в покер та цікавити ся як слід скакнями, гонками та біганнєм. В тій же школі, саме перед випуском, коли він готував ся перейти до якогось унїверсітету, з Роббі стала ся пригода, що дуже його схвилювала. Пишу реалїстичний твір, а в реалїстичних творах у всіх подробицях малюють ся саме такі пригоди; тому і мушу пояснити, що Роббі був божевільно закоханий в гарненькій дівчинї, що жила в селї, не далеко від школи. Роббі був молодий, вродливий, багатий та дотепний, і нї в якім разї не відмовляв ся від сповнення своїх бажань. Коли йому довело ся покинути школу, дів-

чина покинула рідну хату і пішла за ним. Минуло кілька блаженних місяців, прожитих в місті, але потім зявили ся певні затруднення. Роббі вже готовий був оженити ся, але збудив увагу батька вимоганнєм великої суми грошей, і містер Чансі ван-Ренселєр та містер Роберт ван-Ренселєр мали в кабінеті першого конфіденційну розмову.

— Скажи мені, Роббі, — запитав батько, — як довго се тягнеть ся.

— Майже рік, пане, — мовив Роббі, дивлячись в підлогу.

— Майже рік? Угу! А чому ти не сказав мені про се, коли у перше опинив ся в труднім становищу?

— Мені, мені не хотіло ся говорити, — мовив Роббі.

— Розумієть ся, — сказав батько, — хлопцям не слід би було витівати таких безглуздних річей; але як вже ти накоїв лиха, то повинен був сказати мені про се. Отже ти хочеш оженити ся?

— Я... я люблю її, — сказав син, міняючи ся в обличчі та червоніючи, бо почував, що сї слова його звучать тут якось чудно.

— Але, Роббі, — заперечив ван-Ренслєр-батько, — не можна ж оженити ся з усіма жінками, яких любиш.

Потім, по хвилевій мовчанці, батько сказав серйозно:

— Тепер, мій хлопче, скажи мені, де вона, і я тобі залагоджу сю справу.

Роббі затремтів.

— Ви не будете неввічливі до неї? — спитав він благаючим голосом.

— Певне що ні! — сказав батько. — Я ніколи ні до кого не буваю неввічливий. Все скінчить ся на загальне вдоволеннє — се я тобі обіцяю.

День чи два згодом було оголошено, що Роббі їде на рік за кордон. Коли ж він хотів побачити ся з Дезї,, щоб попрощати ся з нею, йому сказали, що вона виїхала на захід — і се кілька днів непокоїло Роббі.

II.

Мій герой рушив за кордон з трохи старшим приятелем, людиною його товариства. Обоє вони трохи довше подоро-

жували, аніж думали зпочатку, і на прочуд гарно прогаяли час.

Грошей у них було доволї, і Роббі мав дозвіл робити все, що схоче, лише не женити ся. Приятелї побували в ріжних містах Европи і бачили ріжні рештки старовини і всїлякі веселі річи теперішнього часу. Зупиняли ся в найкращих оселях і повсюди були людьми, перед якими всї вклоняли ся й летїли сповняти їх роскази. Було багато вродливих жінок, які силкували ся робити Роббі щасливим. Роббі завжди був улюбленцем дївчат, як хлопець з благородним серцем; він платив за все, що брав, і платив найвищу цїну на ринку. Наняв малу, гарну яхту, взяв свого приятеля і кілька приємних пань в прегарну подорож по Середземному морю. Небо було блакитне, повітре тепле, і Роббі простягнувшись на палубі грів ся на сонечку і вдихав тонкий запах сіґар та похощів; і розкрилось його серце, і щасливий був, як ніколи в своїм життї перед тим.

Потім обидва мандрівники вернули ся до дову. Якийсь час думали, що Роббі вчитиметь ся в унїверситетї. Справдї, він наняв хати і улаштував ся там, але се тягнуло ся тільки рік, бо Роббі бачив занадто багато світу, щоб знов замкнути ся та поринути в книжках. І коли стало йому очевидно, що не зможе витримати іспитів, то покинув науку і повернув ся до Ню-Йорку.

І ось ми бачимо, як добре він узяв ся до тої роботи, яку доля призначила йому — стати джентельменом, таким як його батько. Обійшло ся без жадних порад; він все улаштував по свому. Взяв собі помешканнє, прибрав його так, що звеселяло очи тих небогатьох, які бачили його; про оселю його писали в журналах вищого товариства, як про зразок великого виховаючого впливу міста. Він зробив ся також членом кількох клюбів, абонував ся в опері — і взагалї робив все иньше, що слїд робити парубкови його товариства. Розумієть ся, Роббі належав до вищого товариства, і його запрошувано на обіди та балї туди, куди запрошували ся тільки самі вибрані. Роббі придбав славу першого грача в ґольф і поло і став одним з найкращих яхтменів нюйоркського порту: проте най-

більшою славою користував ся в автомобільних гонках. Що дня можна було бачити його, коли він гнав улицями Ню-Йорку на своїй улюбленій машині »Зелений Дух«; від часу до часу він мусів посилати свого слугу в суд платити штрафи. В однім випадку, коли він мав нещасте задавити малого хлопця автомобілем, він зробив назавжди щасливим його батька й мати, давши їм великі гроші.

Так здобув собі Роббі славу клюбмбена і »bon vivant«. За сей час він добре познайомив ся з житєм світу, і знав все, що тільки можна було знати про нього; він умів спостерегати людей, і бачив їх наскрізь і з усіх боків. Розумієть ся, не треба думати, що він став циніком, — ранійше ж сказано було, що се був найщирійший хлопець на світі, але у нього була якась суха манєра в поводженні; а коли він оповідав — анекдот, то всї зупиняли ся послухати. Пригоди Роббі торкали ся найріжнійших тем; але ж оповідаючи про людину не переказують всїх її пригод, навіть в найправдивійшій житєписи.

Я не хотів би, щоб хто подумав про мого героя, що він був поганцем; навпаки він належав до церкви, правовірність і поважність якої були безсумнївні. Кожної неділї рано він провожав яку небудь добірно вбрану панну з висшого товариства до церкви і слухав казань священника, достойного д-ра Летюса Спрея. Також коли церква уряджала добродійні базари на користь фіджійських островин, то кождого разу Роббі купував всї неспродані білети, і дозволяв молодим паннам пришпилювати квітки собі до сурдута. Нарешті він цїлі шість тижнів пильно вчив в недільній школї; се було власне в той час, коли був страшенно закоханий в одну панну, що теж вчила в тій школї. Нехтуючи насмішки він приняв з столу Les oeuvres de T. Gautier, що суботи у вечері готвував ся до викладів, а в неділю навчив малих хлопців, як добрий Бог зберіг руно Ґедеона сухим, як салдати з волї Божої впали на землю і пили воду з потоку, та иньших надзвичайних річей, що справляли на хлопців велике вражінє. Але нічогісенько не вийшло з сеї історії з недільними школами, бо ван-Ренселер батько був тої думки, що ся панна зовсїм не була тою партією, яку повинен був зробити Роббі.

Тоді симпатії молодого хлопця знов звернули ся до добірного урядженого дому в західній части міста, де було добре шампанське, тонкі сіґари і дві молоді пані, його знайомі. Три чи чотири рази на тиждень, у вечері можна було бачити автомобілї Роббі та його приятелїв біля ґанку сього дому, і можна було почути очевидні докази того, що Роббі був щасливий, як і заслугував на се такий щирий, добросердий хлопець.

III.

Вже досить сказано про ранній період житя Роберта ван-Ренселера, щоб зрозуміти, як промайнули сї приємні днї. Включаючи послугу, приємних дам, клюби, автомобілї, яхту, стайнї — сума видатків нашого героя виносила щось коло трьохсот тисяч долярів річно. А що суспільність могла би дати йому тільки тисячу часть сеї суми, як би він був великим поетом, або талановитим музикою, або пророком нового вчення, — то виходить, що Роббі в очах суспільности був рівний тисячі сих гіпотетичних осіб.

Таке ідилїчне істнованнє тягло ся щось біля трьох років; і ось одного ясного зимового дня Роббі запрошено до батька в його контору, де обидва джентельмени провадили довгу та серіозну розмову.

— Ось що, Роббі, — сказав ван-Ренселер старший, — я досї не робив перешкод тобі в твоїм безглуздім марнованю житя. Се право кождого молодого хлопця, і до того ти не вийшов за певні межі. Я завжди мав намір дати мойому синови все, що повинен мати джентельмен, а тепер, я думаю, що вже досить зробив для тебе, як тобі здаєть ся?

— Ум... м... — сказав Роббі, — я не думав про се.

— Ти знаєш, — сказав ван-Ренслер - батько, — житє чоловіка — не самі тільки забавки. Ми маємо де-які поважні обовязки в світї... обовязки перед суспільністю.

— Так, можливо, — сказав Роббі. — Але се пекельно нудна річ.

— Се так тільки здаєть ся, — сказав батько, — але можна нарешті зацікавитись.

— Можливо, що й так, — вимовив Роббі з певним сумнівом.

— Але я думаю, — сказав батько, — що вже час тобі зайняти своє місце в життї. Ти вже гаразд знаєш житє і розумієш, що я хочу сказати. Не можеш же ти бути завжди тільки сином свого батька; ти мусиш бути сам по собі. Якогось гарного дня я можу вмерти, і хтось повинен тоді взяти на себе мої справи. Потім тобі може захочеть ся оженити ся: ти двічи хотів зробити се, памятаєш? (Роббі почервонів) і коли ти матимеш родину, то побачиш, що вона вимагатиме від тебе всього того, чого ти вимагав від мене. Житє чоловіка, мій хлопче, се бійка; і настане день, коли кожному з нас доводить ся взяти в ній участь.

Роббі ніколи не чув, щоб його батько фільозофував, і слухати його йому було цікаво. Розмова їх затягла ся до пізнього вечера і Роббі висловив охоту перемогти себе і виконати деякі свої обовязки перед суспільністю.

Батько Роббі був президентом і головним акціонером одного великого промислового підприємства; був до того капіталїстом, відомим по всій країні, і рука його давала себе відчувати на міжнароднім грошевім ринку. Роббі дуже невиразно уявляв собі се все, і йому цікаво було довідатись докладно. Тому він почав вставати о десятій рано і простував на своїм автомобілї до міста; в клюбі його було видно що раз меньше, і майже вже ніколи не чути було його веселого сміху.

Бо дивна зміна настала в Роббі.

Найкраще можна пояснити се зявище вище наведеними словами його батька: він знав лише веселий бік житя. Граючи в ґольф людина вкладає в гру всю свою зручність і виграє за працю свою тільки срібний келих або кілька ґазетних рядків, присвячених їй, але граючи на біржі, людина одержує справжню нагороду готівкою або цінними паперами.

Містеру Робертови ван-Ренселєрови довело ся добре таки попрацювати, щоб навчити ся правилам сеї нової для нього гри; а як був розумний хлопець і мав великі капітали, то

скоро досяг того, що з іменем його стали рахувати ся. Він так зручно залагодив кілька справ, що здивував навіть свого батька, який обожав його; і швидко батькови не треба було вже підписувати банкових чеків для свого сина. І пяти років не минуло як »молодий ван-Ренселер« заняв своє місце біля президентського столу в кількох великих товариствах, і всюди уважно вислухували його слова. А коли на його думку йому мало уділяли увагу він переходив до иньших товариств і тоді звичайно хтось жалував.

Розумієть ся все се неминуче викликало зміну і в ньому самому. Правда, для приятелів своїх він був тим самим »Роббі«, і все ще був найщирійшим у світі хлопцем; так само їздив і яхтою і автомобілем і відвідував веселий дім Але тепер він, який ніколи немав жадного ворога, мав їх тисячі. Кождий день його був повний страшенної завзятої боротьби, яку можна бачити хиба серед диких звірів в джунґлях. І тому губи йому стискали ся, на чолї появила ся зморшка і позаяк вже не все абсолютно робило ся згідно з його бажаннями, то і вдача його не була такою мягкою, як ранїйше.

Нам важно було зазначити се, бо імя нашого приятеля частенько згадувало ся по ґазетах, і він притягнув до себе загальну увагу нещасливим проявом свого злого настрою. Се трапило ся в той час, коли він більше десять років тому був ще новою людиною і заступав свого батька, яко президент великого та дуже важного промислового підприємства. Я говорю про звісні хенґервільські стальові заводи та про великий хенґервільський страйк, що колись зворухнув всю країну.

IV.

Компанїя хенґервільських заводів була твором фінансового ґенія ван-Ренселера старшого. Заводи істнували й ранїйше, але належали кільком компанїям і стали підупадати через конкуренцію сих компанїй між собою, і акції їх користували ся лихою славою. Але ось одного дня пробігла чутка по Вол-Стріту (Місце, де знаходить ся біржа), що акції тих компанїй стали швидко піднїмати ся. Піднявши ся вони вдержались на висоті і процвітали на весь світ. Містер Чансі ван-

Ренселер спокійно зацікавив ся ними, швидко забезпечив собі головний контроль в сій справі; кілька тижнів згодом компанії зєднали ся і товариство хенґервільських заводів почало своє житє.

Розумієть ся, з самого початку йшла боротьба за ціни, яка до щенту зруйнувала чимало дрібних підприємств. Компанія сама мало не загинула і не зруйнувала своїх робітників. Кілька місяців заводи працювали з витратами і істнували на гроші, що постачав їх суворий, далекозорий президент. Нарешті конкуренти були переможені, ціни пішли у гору, і будучність хенґервільської Компанії була забезпечена.

Фабричні робітники допомагали Компанії переживати сю кризу, а коли вона скінчила ся, вимагали собі в нагороду підвисшеня платні на 20%. Їм дали 5%, і здавало ся все вже склало ся на загальне вдоволенє. Але незабаром ціни стальових колодок, від яких залежав розмір платні, почали швидко знижувати ся, тоді як ціни на всї иньші стальові вироби пішли в гору; робітники звернули увагу на те, що і податок на стальові колодки по новій тарифі був дуже низький, і дивували ся, що Компанія немов не помічає сього.

Кілька років згодом настала люта зима; снїгу лежало на улицях на два фути, а ціна вугілю підскочила в один місяць на 5%. Делеґації від ріжних робітничих спілок почали турбувати нового президента хенґервільської Компанії, що йому було дуже неприємно. Розумієть ся ніхто не повинен думати, що він був хоч трошки жорстким в данім випадку. Я міг би навести оповіданнє одного доброго священника, що обстоював інтереси одної робітничої спілки; президент розповів йому кілька цікавих історій, потім ввічливо попрощав ся, бо мав того вечера запрошеннє на партію покера і всміхаючись пообіцяв священнику віддати йому все, що виграє, для його бідних.

І що міг сказати на се добрий священник, особливо, коли взяти на увагу, що кілька місяців тому містер ван-Ренселер подарував в його церкву чудове вікно, де представлено було чудо з пятю хлібами та двома рибами?

Люта зима проминула без жадних змін і без обіцяного

підвисшеня цін на колодки. Хенґервільський щадничий банок тимчасово припинив свою діяльність, бо вкладок майже не було: і хенґервільські поліцаї мали добре працювати, щоб не допустити палких промов до розлюченої юрби, що наповняла всі місця громадських зібрань в Хенґервілї. Але ціле літо величезні фабрики працювали виробляючи свої десятки тисяч долярів та тисячі тон стали що дня. Делеґації не могли більше побачити президента, бо чудова, одномачтова яхта »Аврора«, збудована спеціяльно для Роберта ван-Ренселера, ціною в двісті пятьдесять тисяч долярів, хвилювала всю країну своїми казковими успіхами на гонках в Нюпорті.

Потім прийшли холодні осінні дні і наближалась нова люта зима, яка здавалась тим більш страшною, що ціна стальових колодок впала ще на 3%. »Комета«, роскішна парова яхта Роберта ван-Ренселєра, готова була відплисти в подорож до берегів Фльориди, коли спішною телеґрамою Роберта викликано в Хенґервіль, бо наступила кріза.

І справді зловісний настрій панував в Хенґервілі, — навіть президент міг се бачити; на улицях тинялись блїді, нездорові діти, виснажені, згорблені жінки, мужчини, що дивили ся на нього з підхмурених брів. Президент помітив кілька напівзруйнованих будинків та голодних людей, яких звідти гнали. Він бачив розлючену юрбу, до якої промовляли на польській та инших чужоземних мовах, люди, дикі на вигляд.

Все се президент помітив, коли його карета несла ся улицями, але се не злякало його. По довгій та гострій конференції делеґати спілок вернулись та повідомили, що Компанія не зробить ніяких уступок. Другого ранку в ґазетах надруковано було, що робітничі спілки вимагають остаточної конференції, і що як вони не добють ся уступок, то вибухне страй, боротьба на житє та смерть.

Президент прийшов на сю конференцію в дуже лихім настрою. Відплитє »Комети« довело ся відкласти ще на добу, а до того за пять хвилин до наради в нього було кинуто камінем. Згадую про камінь, бо через се трапив ся нещасливий випадок на конференції.

— І ось, по полудні сього осінного дня, при довгім столї сидїло восьмеро людей, — з них семеро блїдї, нервово крутили свої капелюхи і озирали ся навколо. Довге стражданнє написане було на їх обличчах, а вираз їх очей нагадував вираз загнаного звіря, так добре відомий спортсменам.

А містер Реберт ван-Ренселєр? Ми вже давно не дивили ся на нього. Тепер се був майже сорокалїтний джентльмен, з невеликим черевом і трохи червоним лицем. Мав завжди елєґантні манери; його можна було взяти за дипломата, або принаймнї за ґенерала в цівільнім убраннї.

Губи його були сьогодня трошки блїдї, і він відкрив конференцію промовою, спокійний тон якої кождому здав ся би штучним. Насамперед він вияснив, скільки втратили фабрики і як в дану хвилю вони ледве-ледве можуть і трувати. Згадав про нові машини і про видатки, звязані з ними. Виклав перед робітниками цїлу купу паперів і пояснив, що нові машини збільшили продукцію і сприяли підвисшенню заробітньої платнї. Казав далї про цїну стальових колодок вияснив становище ринку, наводячи дбайливо підібрані цифри, і пророкував, яка цїна їх буде незабаром. Всю сю двохгодинну промову робітники вислухали дуже уважно.

А потім почав говорити один делєґат, сухий, маленький, чорнобородий Угрин. Він відразу ухилив ся від теми, почав говорити про цїну на хорі і про умови житя робітників — на велике невдоволеннє президента. Сей останнїй силкував ся повернути промовця до вихідної точки; знов розкрив свої папери і вони довший час сперечали ся, не посуваючись нї на крок уперед. Кілька разів готово було зірвати ся з уст президента гнївне слово.

— Ви говорите менї про становище робітників, — закричав він нарештї, стукаючи олівцем по столї. Але як можу я полїпшити умови їх житя? Кожете, що на ваші заробітки не можна прожити, але хто може правильно розвязати таке питаннє? На що може прожити одна людина, на те не проживе друга. Що як робітники витрачають більшу частину заробітку на піяцтво, а потім скаржать ся менї, що не мають з чого

жити? як... — але президент зупинив ся і хмуро казав уже иньшим тоном:

— Про те годі займати ся сими питаннями. Я хотів виснити вам стан ринку і те що може зробити Компанія. Більше я нічого не можу зробити. Ви повинні памятати, що Компанія має конкурентів і що Компанія може також зруйнувати ся. Економічні закони обовязкові не тільки для окремих людей, а і для цілих товариств. Компанія теж повинна мати заробітки, з яких і істнує...

Президент зупинив ся; зараз же красномовний делеґат завважив:

— Ми не бачимо ніяких ознак, щоб Компанія збідніла.

Президент уважно подивив ся на нього.

— Що хочете сказати? — гостро спитав він.

— Я хочу сказати, — відказав робітник підносячи голос, кождий переходячи нашим містом може побачити, що стало ся з робітниками. Я знаю, що вчора одна дитина вмерла з голоду; але я не чув, щоб хто будь з членів Компанії терпів злидні.

Президент почервонів.

— Ви хочете говорити грубости! — закричав він.

— Я зовсім того не хочу, — відповів робітник серед напруженого мовчання. — Але ви не вагали ся, коли говорили про піяцтво робітників...

Але містер ван-Ренселєр вдарив по столі.

— А, — закричав він, — справа зайшла надто далеко! і сьому треба покласти кінець. Ви добре зробите, коли покинете свої дурниці і зрозумієте одне: що хенґервільські фабрики належать Робертови ван-Ренселєрови, а не робітничій спілці, або ще кому иньшому; що вони будуть управляти ся так, як се угодно буде Робертови ван-Ренселєрови; що вони працюватимуть на його користь і що він платитиме своїм робітникам стільки, скільки зволить визначити; а кому се буде не до вподоби, той може йти куди йому вгодно! А тепер ви можете забирати ся і передати тим, хто вас послав, сї мої слова, і чорт заберай, не наважуйте ся більше приходити до моєї контори та ображати мене!

Він зупинив ся, червоний від гніву; пів хвилини члени робітничої спілки дивили ся на нього і один на одного. Потім встали і вийшли з хати; президент лишив ся сам, встромивши очи у двері, що зачинили ся за делеґатами.

V.

Походивши по хаті ван-Ренселер підійшов до столу і написав розказ припинити фабрику. Потім послав дві депеші, одну — ґубернаторови, другу шеріфови повідомляючи, що в Хенґервілі можна чекати непорядків, вимагаючи від них охорони законних прав і заявляючи, що всі втрати впадуть на країну. Потім позвонив на управителя.

— Містер Ґріндер, — сказав він, — я замикаю фабрики і лишаю їх під вашим доглядом. Ви маєте триста приватних шпіонів — можете взяти їх три тисячі, коли се буде потрібно для охорони власности; потім ви постарайте ся набрати нових робітників, і за тиждень фабрики повинні працювати. Доволї ріжних ваган, я хочу покласти вже край сим дурницям раз на завжди. Заводи повинні працювати, хоч би для сього треба було ужити всїх війск Штатів. І головне — членів спілки ні в якім разї не можна приймати назад, хиба як окремих осіб. Всього доброго.

Він одяг ся і вийшов, щоб сїсти в екіпаж. Накрапав дощик; він защіпнув ся щільно і сидів непорушно дивлячись перед себе поки екипаж ніс ся улицями. Але раптом екіпаж став. Роберт ван-Ренселер вийшов з своєї задуми і побачив, що дорогу загородила юрба.

Стало ся се проти напівровзваленого будинку; все нужденне майно з нього винесено було на пішоход; двоє, ледве живих, голодних дїтей тремтючи вчепили ся за старе ліжко, яке мужчини витягали з дверий; проти дверий сиділа жінка з немовлятком на руках, і чутно було її істеричні ридання, не вважаючи на глухе коротаннє юрби.

І ось раптом люди угледїли, хто сидить в екіпажі. Розлїг ся крик: »Се ван-Ренселер! ван-Ренселер«. Мов хвиля, юрба налинула на нього. Крики, свистїння залунали в повітрі. Чоловіки грозили пястуками, жінки вигукували проклони,

хтось штуркнув каменем. Президент схилив ся до свого візника.

— Жени коней! — кричав він, — жени!

Візник вагав ся поглядаючи на юрбу.

— Жени ж далі! — люто крикнув ван-Ренселер.

Тоді візник вдарив коней і вони помчали наперед як скажені. Кількох людей з юрби скинуто було з ніг, решта розбігла ся в страху, і карета понесла ся вниз улицею серед граду каміння й бурі проклонів.

Доїхавши до стації, містер Роберт ван-Ренселер сів у свій власний ваґон і звелїв принести собі чого небудь випити; потім весь час курив поринувши в думках, аж поки доїхав до Ню-Йорку. На двірці він почув крики: »Новини! Надзвичайний листок. Новин«. Купив листок, сїв в свій автомобіль сказавши одне лиш слово: »до-дому«, заняв ся читанєм нових відомостей. В ґазеті була списана цїла сцена конференції з звичайними прикрасами; оповідало ся, що ухвалено почати страйк і що почали ся вже розрухи. Було в ґазеті теж кілька грубих вибриків проти президента. Се-ж був додаток до »жовтої« ґазети. Містер Роберт ван-Ренселер читав се і всміхав ся.

Він приїхав до себе; се вже було не мале помешканє, а цїла камениця, мов палац, по сусїдству з батьківським домом. Роберт все ще думав про страйк, як раптом міркування його були перервані слугою, що відчинив двері.

— Прошу вибачити, пане. Тут, в вітальнї сидить панї, що хоче вас бачити.

Містер ван-Ренселер запитуючо глянув на нього.

— Панї? — спитав він.

— Так, панї, здаєть ся менї, — відповів слуга.

— Як призвище?

— Вона не сказала свого імя. Пояснила лише, що їй треба вас бачити, і слухати не хотїла відмов.

Гм, — сказав ван-Ренселер. — Я поговорю з нею.

І він увійшов у вітальню і глянув на жінку, обличе якої закрите було густим вуалем. Вона встала і відкинула вуаль відкриваючи страшенно блїде обличе, таке подібне до мертвої голови, що Роберт подав ся назад.

— Не пізнаєте мене? — спитала.

— Н - ні — сказав містер ван-Ренселер.

— Ти справді не пізнаєш мене, Роббі?

Тоді він крикнув хрипливим голосом:

— Дезі!

— Так, — сказала жінка, — Дезі.

Цілу довгу хвилину дивились один на одного: вона бачила повне здорове обличе і черево під камізелькою, він дивив ся на тремтячий кістяк.

— Так, — сказав він раптом — чого ви хочете?

— Не багато, відповіла вона. — Я вмераю, Роббі.

— Що вам таке? — спитав він.

— Сухоти.

— Гм... Багато часу уплило. Що ви робили?

— Я жила на півночи, в Ельбани. Як покинула Ню-Йорк, прибрала собі иньше назвисько. В мене лишила ся дитина, Роббі.

О! — сказав він. — Розумієть ся! Хлопчик?

— Ні, дівчинка.

— Гм... чекай, пригадаю... мусить мати дванадцять років.

— Тринадцять, Роббі. Се для неї я приїхала до тебе Робі.

— Сього можна було сподівати ся. Вона тут, в Ню-Йорку?

— Ні, вона в Ельбани, у добрих людей. Я не насмілила ся взяти її з собою, я... я...

Жінка зупинила ся і глянула йому просто в очи. Потім швидко загомоніла, простягаючи до нього свої худонькі руки.

— Зроби що небудь для неї, Роббі! Благаю тебе про се. Се все, чого я хочу. Я проживу недовго на сім світі і не можу нічого для неї зробити; ти-ж можеш подбати про неї. Тяжко було мені жити, але вона нічого про се не знає. Я лишила їй той медалльон, що ти мені подарував, але я все зберегала в тайні від неї, і вона не знає навіть імени свого батька. Я ніколи не докучала тобі, Роббі, але зроби для неї те, що ти міг-би колись для мене зробити.

— Я думаю, що старий джентльмен добре про тебе потурбував ся, правда? сказав ван-Ренселєр діловим тоном.

— Я не нарікаю, — відповіла вона. — Тільки обіцяй мені, що відшукаєш її і зробиш що небудь для неї! Се тобі не важко, але обіцяй мені!

Голос жінки тремтів, і вона подала ся у перед спераючись на крісло, щоб не впасти. Ван-Ренселєр, що все ще був мягкосердитий, зворушив ся.

— Я зроблю се, Дезї, — сказав він; — я потурбуюсь про неї.

— Обіцяєш менї? — задихаючись вимовила жінка.

— Еге, обіцяю.

— Тодї все гаразд, — сказала вона підводячись. — Більше менї нїчого не треба. Її не важко буде віднайти. Її імя, і...

Але раптом вона похитнула ся. Вона вже не трималась на ногах, схопилась за крісло, поблїдла і страшний звук вирвав ся з її грудей. Роберт кинув ся до неї й підхопив її. Лежала непорушно на його руках. Він покликав на поміч, і коли увійшов слуга, звелїв йому бігти по екіпаж.

— Везїть її до найблизшого шпиталю! — наказав він.

Вони разом винесли жінку, що хрипіла, потім ван-Ренселєр задуманий підняв ся на гору.

— Чорта неприємно се! — думав він. — Як же менї тепер знайти дівчину?

Коли слуга повернув ся, він трівожно почав його розпитувати.

— Вона вмерла ранїйше, нїж ми доїхали до шпиталю, пане — сказав слуга.

VI.

Чим більше думав Роберт ван-Ренселєр про смерть Дезї, тим більше неприємною здавала ся йому вся історія. Як людина щедра, він не вагав ся б послати дівчинї кілька тисяч долярів; але як би тепер спробував розшукати її, міг би мати багато неприємного клопоту. При небіжцї не знайшлось нїчого, що помогло б вияснити її призвище, а коли б він через полїцію шукав дитини, чи не счинив ся б скандал? Більшість зав-

жди готова вірити ріжним пльоткам про багату людину; до того сотки людей знали про його відносини до Дезї. Правда, вони могли забути про се; але чи багато треба часу щоб иньші могли зробити певні висновки, а потім в цілім місті — насмішки й відморгування. А як доручити сю справу аґентам, то знов накликати на себе підозріння. Ніколи не можна покладати ся на сих людей — міркував він, — вони можуть зрозуміти в чім річ — і тоді можна всього чекати.

Розумієть ся, неприємно було думати, що власна плоть та кров живе у злиднях. Але потім ван-Ренселер подумав, що певне хтось з родичів потурбуєть ся про неї; вона не звикла до багацтва, то й не тяжко їй переносити недостатки. А як він пошле їй грошей, то се може навчити її марнотравству і спокусити її. Йому вже здавало ся, що обовязок його власне в тім, щоб сю справу залишити та й забути про неї.

Все се Роберт ван-Ренселер обміркував, одягаючи за помічу слуги фрак. Потім зійшов, сів у автомобіль і за півгодини був на пристани. Наближав ся вечір, сонце заходило, дощ перестав і річка золотом блищала. Ван-Ренселер вдихав свіже повітре простуючи до своєї »Комети«, що вже чекала його. Дим клубив ся з труб яхт, і капітан стояв на східцях.

— Все готово, — сказав він.

— Всі зібрали ся? — спитав властитель яхти.

— Вже з півгодини чекають вас пане.

— Добре, рушайте.

Серед окликів і розказів посував ся містер ван-Ренселер до керми, де сиділи в теплих плащах і шалях дванайцять осіб — пань і панів, — які втішали ся чудовими краєвидом. Вони привитали ван-Ренселера сміхом та радісними криками; вони мали рацію зробити се, бо в цілій Америці не було більш гостинного господаря, як Роберт ван-Ренселер.

Та й гості були гідні господаря. Була тут незрівняна місіс Даємандест, властителька 72 міліонів долярів, і місіс Майнер-Ґольд з маєтком в 57½ міліонів долярів; був Віктор де Вер, найдотепнійша людина в місті. Був Піджін, член великого стальового тросту, і Моргем, властитель сорока двох зе-

лізниць. Була тут місс Переґон, яка що-йно почала показувати ся в світі і біля якої всі упадали. Був і герцеґ Птітборс, визначний французький туріст, який вигукував, що місс Переґон чарівна, чудова! Треба чимало відваги, щоб описувати в своїй повісти таке товариство.

— До речи, — спитала місіс Даємандест: — як же ви упорали ся з страйком?

— З страйком? — промовив містер Роберт ван-Ренселєр (він зовсім забув про страйк). — На »Кометі« нема ніяких страйків.

О девятій вечора, відїхавши миль двадцять від Сенді Гук, гості яхти сіли обідати в сальоні. Бенкети містера ван-Ренселєра не швидко забували ся. Але і про сальон-їдальню на яхті варто сказати кілька слів.

На »Кометі« було дві такі салї; ся, про яку йде тепер мова, залита була блискучим світлом електричних лямп, що ховали ся серед блискучого кришталю і срібла. Одна стіна занята була великим буфетом, теж ярко освітленим, дві иньші — малюнками у натуральну височінь, писаними тими яскравими багатими фарбами, якими можуть писати тільки видатні артисти. Теми сих малюнків взято було з Декамерона роскішні сади з елеґантними, пишно-вбраними панями і панами, а над ними витали безсмертні фіґури та иньші утвори фантазії поета.

А стіл! Містер Роберт ван-Ренселєр був не тільки американським міліонером; він був також людиною з витонченим смаком, людиною, що багато бачила світу і розуміла ся на річах. Кожда річ на його столї була артистична; більшість роботи славного Жермена; »surtout de table« було препишним твором з блискучого срібла та золота »d'apres Meissonier, XVIII-e siecle«. На всіх кінцях столу красували ся золоті кошики з незрівняно прекрасними індійськими орхідеями. Біля кожної особи лежало розмальоване меню, що обіцяло тонкий і винятковий обід.

Вина містера Роберта ван-Ренселєра були завжди загадкою для ню-йорського товариства. Одержував він їх з-за кордону, з якогось невідомого йому маєтку, як що він тільки

не одержував їх за помічею чорта. Досить, що кожда особа ню-йорського товариства відмовила ся б від кождого иньшого запрошення, щоб тільки покоштувати вин президента компанії хенґервільських фабрик. Коли хто питав, звідки він бере своє вино, містер ван-Ренселер чарівно всміхав ся і говорив.

— On ne parle pas de cela! (Прошу се не говорить ся). ся).

Після супу подали чудову мадеру, потім сухе сіцілійське вино, за секрет якого, як кажуть, діректор одного банку давав великі гроші. Як »premier service« подали бургунське — »type cote de Nuits«, чудове вино, похоже на бордо, багате, повне огню, трошки »envelоppe«, але дуже делїкатне.

За печенею — шампанське, але не з тих, що купують за гроші, а хиба з тих, що можна бачити у мріях. За »entremets« подавали бордо »Saint-Estephe«, потім иньше шампанське, а за солодким — портвейн чудового, темно-червоного колїру. Його височество герцоґ де-Птітборс підніс чарку і довго розглядав вино, а товариство з цікавістю чекало, що він скаже, бо герцоґ був великий знавець.

— Чудово! — сказав він в задумі. — Роскішний смак, яка мягкість, яка сила, мій ти боже!

Такі були вина.

Ще треба згадати про невеличку біля сальону кімнатку, звідки розлягали ся чудові звуки музики. Що ж до товариства, то його описати я не візьму ся, не візьму ся описати в однім розділї навіть обіднього строю місіс Даємандест. Розмови ж... зберіть цвіт товариства всеземської кулї, зігрійте його душу небесним вином, і нехай хтось опише їх розмови, а я не візьму ся.

О півночи гості вийшли на палубу. Було холодно, але ніч була чарівна; зірки сяли мов діяманти, море повільно котило свої хвилї. Яхта швидко летїла вперед розсїкаючи воду з легеньким колисаннєм та плюском, подібним до плюску фонтану. Принесено було теплу одїж і гості усїли ся та розмовляли встромивши очи в поверхню воду. Потім деякі встали і парами почали ходити по палубі. Містер Роберт ван-Ренсе-

лер ходив з чарівною міс Переґон; але досить швидко міс Переґон відчула, що їй холодно, і обоє вони зійшли в сальон.

Се була чарівна кімната; але нам цікавий тільки східній куток її з канапами, дорогоцінними занавісками, та мягким світлом лямпи. Місс Переґон, смаглява, томна, з довгими чорними віями і чарівним поглядом опустила ся на канапу й зітхнула. Вона була в горячочервоній сукні з дуже добірної прозорої матерії; і вся вона з голими руками і чудової форми плечима та гарною шиєю — була малюнком, на який не можна було спокійно дивити ся. І містер ван-Ренселер схилившись до неї щось ніжно їй говорив, поїдаючи її очима; він випив досить таки свого власного дорогого вина.

Чимало людей не добачали іділлї в сих відносинах; вони не вважали міс Переґон за ніжну, мягкосерду молоду дївчину і певні були, що вона дуже добре знає що робить. Розумієть ся і Роббі не йшов на осліп, бо обміркував ранїйше все з своїм батьком. Місс Переґон з фінансовсго боку ледви чи могла зрівняти ся з Роббі; але останнїй гадав, що він досить багатий, щоб цінити і красу саму по собі.

І його голос ставав все тихшим, а слова все ніжнїйшими; місс Переґон томно дивила ся на нього, поки нарешті він не насмілив ся взяти її руку. Вона не противила ся, від сього доторкнення в нього забило ся серце і він став красномовним. Він говорив їй про те, як давно вже звернув на неї свою увагу, як чарував ся нею; обхопивши рукою стан її і схилившись на одно колїно він розкрив їй, те чого не міг вже довше ховати, — що любить її всею душею. І коли чарівна, незрівняна місс Переґон у всїй принадности своєї краси прошептала свою відповідь, то він в захопленні пригорнув її до свого серця і поцілував її в щоки та губи.

Коли веселе товариство зійшло на долину, ван-Ренселер наливав собі вина з карафки, що стояла на столї. Кілька хвиль згодом, коли всї зібрали ся, господар одвів у бік містера де-Вера, славного дотепника, і щось сказав йому, після чого той широко розкрив очи і вдаривши себе рукою по нозї сказав промову, яка справила надзвичайне враження на товаристві; а господар стояв червонїючи як школяр, змішаний привітнями

та оплесками. Принесли ще шампанського, і товариство до світу пило за здоровлє будучої місіс ван-Ренселєр. Вже світало, коли розходили ся гості; небо блїдло над берегами Мерилєнду, повз які летїла »Комета« простуючи на південь.

VII.

Ся подорож на »Кометі« була немов передущий медовий місяць; і нїколи не плавало по морських хвилях веселїйше, щасливійше товариство і ледве чи був коли щасливійший наречений як Роббі. Цїлий день він любував ся своєю нареченою, як казковим видїнєм, і шепотїв самому собі, що вона належить йому. Так проплили вони вдовш берегу Фльориди, прибули до Пальмової бухти й вийшли на берег; тут для Роббі лежала телєґрама, підписана управителем хенґервільськими заводами.

»Містеру Роберту ван-Ренселєру. Пальмовий беріг. Фльоріда. Розрухи скінчили ся і страйк розбито. Втрати відшкодованого, і фабрики працюють як звичайно. Удержав на заводї переважно не членів спілки. Ґазети лютують. Ґріндер«.

Містер ван-Ренселєр згорнув депешу, сунув її в кишеню і усміхнув ся.

— Прокляті ґазети! — сказав він задумано і послав свого слугу купити кілька ґазет. Коли їх йому принесено, сїв на палубі і читав їх, а холодний морський вітрець обвівав його чоло.

В Хенґервілї, очевидно, трапило ся щось страшне. Страйкарі зберали ся на віча, цїле місто було дуже схвильоване. Хоч як се видно, більша половина преси була на боцї робітників. Репресій проте не вживано доти, доки в містї не зявило ся кілька нових осіб і не спалено було кілька старих зайвих возів, що лежало за фабриками. Тодї пятьсот аґентів впущено було в будинок фабрик, і збудовано навколо їх високу деревляну огорожу з дірками для підглядування. На третій день Компанїя прислала ваґон з робітниками, що не належали до спілки і цїлий рік сидїли без роботи — з того часу, як закрили ся дрібні стальові фабрики. В містї негайно почали ся розрухи і привезених »голодранців« закидано камінями й попобито. Аґен-

ти стріляли в юрбу і вбили трох чоловіків, жінку та двоє дітей; більш десятка ранено. Тої ж ночи шеріф телеґрафував ґуберна́торови і перший відділ міліції прибув до міста.

Протягом трох днів розрухи прибрали страшні розміри; кілька разів починав ся майже правильний бій. Салдати двічи стріляли в юрбу, кількох вбито; заколото теж одного салдата в темноті. Проте Компанія стояла на тім, щоб фабрики розпочали роботу; страйкарі були без грошей, чимало ледви живі були з голоду й цілими ґрупами згоджували ся йти на роботу. Останні відомости голосили, що робітнича спілка хоче вже закінчити страйк, щоб її члени могли стати хоч на ті місця, що ще лишили ся.

Містер ван-Ренселер прочитав знов телеґраму і усміхнув ся.

— Скажи мені, любий, — спитала міс Переґон, — які приємні відомости ти одержав?

— Такі, що ти будеш скоро моєю, — відповів Роберт.

Весілє святкувало ся чотири місяці згодом, коли посаг міс Переґон щасливо прибув з Парижу. Описати таке весілє в кількох словах — завданнє не логке; самі приготовання до нього описували ся в ґазетах за цілі тижні ранійше визначної події; списувала ся родословна наречених, їх особисті здібности, наводили ся цифри їх маєтків. Ґазета »Associated Press« дала два описи весільного строю наречної — один, технічний писаний експертом, другий поетичний, написаний натхненим поетом. В день весіля церква Пятого Авеню та сама церква, в недільній школі якої вчив Роберт і де він тридцять років слухав промов велебного доктора Летюса Спрея, — ся церква, прикрашена на прочуд гарно квітками, змальована була і пером і пензлем. По великій події сторінки всіх ню-йорських ґазет сповнені були описами всього, що так цікавило публику, при чім не обійшло ся без вигадок вільної фантазії. За сей час радикальна преса забула всі свої вибрики з приводу Хенґервільських історій, і містер Роберт ван-Ренселер став знов відомим фінансістом, душею товариства, визначним горожанином та незрівняним оповідачем. Вже потім як молода пара була обвінчана і в довгій весільній подорожи випила до дна

повний келих роскоші, менї довело ся прочитати в ню-йорських ґазетах промову, виголошену Роббі в спілцї молодих хлопців, промову, яка прославляла промислове братерство та спільність інтересів капіталу та працї.

VIII.

Тепер нехай читач буде ласкавий уявити собі, що минуло ще чотири чи пять років.

Місіс Роберт ван-Ренселєр, мати двох дїтей стала гордою, пишною королевою товариства — »une grande dame« і вміє з ясністю та з спокоєм душевним носити вінець свого високого становища. Містер Роберт ван-Ренселєр більше як коли будь був силою в фінансових колах країни, людиною, яка одним розчерком пера настановляє ґубернаторів та сенаторів. Його справи все більше процвітали; маєток ріс на його бажаннє, мов плодючі дерева від руху палички індийського чарівника. Щоб уникнути руйнуючої конкуренції, він заклав велику спілку з конкурентів своєї Компанії, і ще вчинив багато де чого такого, що примусило Вол-Стріт з здивовання остовпіти.

Я не без вагання зважую ся приступити до сього боку житя мого героя, сумнїваючись в своїй здібности щасливо провести його лябірінтом Вол-Стріту. Але на щастє ся подія вже переказана спеціялїстами, авторітетність яких безсумнївна, і я користую ся з нагоди навести де-що з їх оповідання. Мова сих цитат трохи спеціяльна; але кожна галузь людського знання мусить мати власну мову, і кожний, хто хоче мати певні знання, мусить опанувати нею. Все житє ван-Ренселєра сконцетрувалось за сей час на Вол-Стріті, і треба вияснити собі, яке то було житє.

В книзї Еберґребі »Герої фінансового світу« (»Heroes of Finance« by Jabbegrab), на стор. 1492 читаємо ось що:

»Ще досї памятають в місті, яким способом одного разу Роберт ван-Ренселєр боронив свої акції. Він що-йно висадив ся на сушу із своєї яхти »Автора« після одної з самих успішних своїх гонок, як йому подали депешу; його повідомляли, що ведмеді (спекулянти) які грали на пониженнє, очевидно не рахуючи на таку швидку ходу його яхти зробили новий рішучий

напад на акції товариства »Повітряний Корабель Каламазо«. Очевидно, що се була змова, і акції почали падати в ціні. Ван-Ренселєр зараз же телєґрафував своїм маклєрам, щоб вони скупили решту акцій і зробили так, щоб сих акцій не можна було одержати на ринку за готівку, і треба було купувати їх на зобовязаннє з боку ведмедів представити акції в місячний термін; і ось, коли його спеціяльний поїзд прибув до Ню-Йорку, він був власником всіх акцій »Повітряного корабля Каламазо«, як що не рахувати небагатьох, про які він знав, що вони на ринку не зявлять ся.

»Ван-Ренселєр був лютий, бо акції »Повітряний Корабель Каламазо« були одним з його улюблених дітей. Всю дорогу він обміркував сю справу, а коли прибув до Ню-Йорку, банкирські контори »ведмедів« одержали наказ продавати акції граючим на підвисшеннє за готівку і знову купувати з умовою, що протягом місяця за них буде виплачено їх риночну ціну; метою сеї гри було обдурити »ведмедів« які знали, що акції боронить ван-Ренселєр, і могли подумати, що в нього немає грошей, раз він спродає акції, а потім знов купує їх і так грає на знижене. Ся вигадка вдала ся як найкраще; акції за готівку скупили маклєри ван-Ренселєра і спекулянти з новою надією купували й продавали акції ван-Ренселєрови більше ніж їх було на ринку; той міг купувати їх цілими партіями по пять і десять тисяч на зобовязання »ведмедів« доставити їх за місяць, аж доки »ведмеді« не зупинили ся від браку грошей.

»Гроші, розумієть ся були у ван-Ренселєра, і він сміяв ся, коли наставляв лапку. Як настав термін доставити по умові акції »Повітряний Корабель Каламазо«, вони раптом счезли з ринку. Се була така гра на підвисшеннє, про яку можна було тільки мріяти. Ціна шла вгору все підскакуючи; почали з 110, а перд замкненнєм Біржі давали за них вже 190, але марно. 60 тисяч акцій треба було доставити ван-Ренселєрови, а тепер коштувили більше 190!

Ведведі прийшли до нього і прохали помилувати; ван-Ренселєр благодарно відповів, що не віддасть акції по 190, але можна піти на згоду, щоб виграти час. Він пропонував їм платити 5% в день з ціни, написаної на акції. Ніхто не розумів

його гри і думали, що незабаром настане пониженє, отже і радо згодили ся. Але акції не падали в ціні; і нарешті заплатити довелось по 260 долярів за акцію, і ван-Ренселєр заробив двісті долярів на акції, яких було 60 тисяч. По сім ведмеді не швидко зважили ся напасти на які-будь улюблені акції Реберта ван-Ренселєра«.

IX.

В день такого »полагодження« наш герой та його жертви розмовляли до пізнього вечера; потім ван-Ренселєр взяв кеб і поїхав до міста. Захотіло ся йому свїжого повітря та руху і він зробив щось невластиве йому: вийшов з кеба і пішов Бродвеєм.

Вже було по обіді вдома, і він попростував до свого клюбу; але переходячи біля блискучо освітленої реставрації, з якої несли ся звуки музики, він під впливом раптового бажання вступив туди.

Се була надзвичайна пригода для нього; бо се була весела реставрація, де весело гаяли час пишно вбрані жінки та мущини. Трохи обдивив ся навколо і звернув ся до меню.

Хоч які славні були бенькети ван-Ренселєра, сам він був людиною простих бажань, і вся його пишність виходила з бажання подобати ся иньшим. Він замовив собі вина і в задумі попивав його, поки кельнер ставив перед ним блюдо з смачними устрицями. Перше нїж узяти ся до них ван-Ренселєр замовив собі обід: солодке мясо, печених перепелиць, свіжу псаржу та артишоки, приготовані особливим способом. Кельнер уважно слухав, як треба приготувати мясо, і який саме сос зробити до спаржі.

— Та принесіть фляшку Chambertin, найкращого який маєте.

Коли кельнер віддалив ся, містер Роберт ван-Ренселєр взяв ся до устриць. Мясо, коли принесли, було смачно приготовлено, вино було краще, нїж він сподївав ся, і він був дуже вдоволений. Обідаючи інколи зупиняв ся, щоб передихнути та обдивитись навколо; був гладкий, і, коли їв, почував се. На-

решті скінчив і облизуючи ся відкинув ся на спинку стільця та запалив сіґару.

Сіґари Роберта ван-Ренселєра були, як і все, що він уживав, його власного ввозу; запах їх нагадував амброзію; герой наш напів-заплющив очи і почув себе дуже щасливим. Від вина заграла кров, шлунок вдоволено співав — чого треба було цівілізованій людині?

Проте бракувало чогось; і коли містер ван-Ренселєр обводив очима кімнату, він побачив саме те, що йому було треба.

Біля одного столику напроти сиділо дві жінки. Одна з них — груба, з жовтим волосєм, вся обвішана коштовними каміннями. Друга ж... ніколи не бачив він нічого подібного. Була се молода дівчина — не мала й двайцяти — на диво ніжної краси. Просто була вбрана та бліда, але шкіра її була мов ніжний, рожевий мармур, а обличе... — ван-Ренселєр просто очей не міг одвести від її облича.

Груба жінка помітила його погляд і усміхнула ся. Він бачив, як вона штовхнула дівчину ногою і дівчина кинувши оком на нього відвернула ся почервонівши й дивила ся в тарілку. Серце ван-Ренселєрови забило ся швидше, він похапцем допив свою чашку кави та кинув сіґару. Помітивши, що жінки зберають ся відходити, він покликав кельнера і глянувши на рахунок дав двадцять долярів, не взяв і решти. Потім одів пальто і вийшов на улицю.

Жінки йшли перед ним і дійшов з ними до рогу; тут вони повернули в бічну улицю.

— Ваша товаришка, здаєть ся трохи не смілива, — сказав він сміючи ся, коли порівнявши ся з ними, і тихенько взяв дівчину за руку.

— Трошечки, — відповіла жінка. — Вона всього кілька днів в Ню-Йорку. Місс Гарісен, містер?...

— Містер Ґрін, — сказав ван-Ренселєр.

— Містер Ґрін, — повторила жінка всміхаючись, — а я, — місіс Лінч.

Такий щасливий був початок.

— Куда ж ви йдете? — спитав містер Ґрін.

— Йдемо до дому, — сказала міссіс Лінч.

Йшли бічною улицею; мужчина почував, як ніжна рука тремтіла в його руці, але дівчина йшла мовчки і коли говорив до неї, вона не піднімала очей. Міссіс Лінч підтримувала розмову, поки вони дійшли до рудої камяниці. Занавіски було спущено, але крізь них пробивало ся світло, а коли жінка розчинила двері, почули ся голосні розмови та сміх. Двері до витальні були розчинені, але вони пройшли в иньшу комнату, освітлену тмяною лямпою; двері за ними зачинили ся і стало тихо.

— Будьте як у дома, — сказала міссіс Лінч, скидаючи капелюх та плащ. Містер Ґрін зробив теж саме і сів на канапу.

Дівчина також сіла. Була ще бліда і тремтіла, проте міссіс Лінч не зважала на се, і жваво розмовляла з новим знайомим. Раптом встала говорячи: »Маю щось зробити, вибачте«, і гнівно глянувши на дівчину, що хотіла її вдержати, зникла причинивши за собою двері.

Настала мовчанка; містер Ґрін присунув ся близче до дівчини.

— Скажіть мені, — спитав він, — що з вами?

Вона закрила руками обличе і затремтіла.

— Скажіть мені! — повторив він ніжно, — довіртесь мені, прошу!

І раптом вона глянула на нього і заплакала.

— О, змилуйтесь наді мною, — благала вона — Я не можу сього, не можу! Ви не знаєте, яка я нещаслива.

Роббі — мимохіть називаємо його знов так в таку хвилину, хоч у волосі його вже є трохи срібла — Роббі дивив ся на її прекрасне обличе і думав, що ніколи в житю не бачив нічого подібного.

— Слухайте, — сказав він їй дуже мягко, — вам не треба бояти ся мене. Скажіть, що з вами трапило ся і як ви опинили ся в такім місці!

Дівчина глянула на нього своїми переляканими очима і перестала ридати.

— Я всього кілька годин тут, — сказала вона, але лишати ся тут не можу, не можу!

— Скажіть же мені усе, — прохав він.

Вона нервово стискала свої руки.

— Я приїхала з далека, — сказала вона. — Се стара історія, вона вам нецікава. Мій батько вмер, мати теж вмерла, я не мала чим жити і мусіла працювати. І я покохала одного молодого хлопця...

Раптом зупинила ся, в розпуці.

— Далї, — ніжно прохав Роббі.

— Тільки тиждень минув, як я його бачила у останнє, — сказала вона, — а тепер я вже більше ніколи не побачу його. Він просив мене жити розом з ним, — се було зпочатку. Був дуже багатий, і родичі не дозволяли йому одружити ся зо мною. Але я любила його і мене се не турбувало, хотїла тільки з ним бути. Се було рік тому; потім він виїхав і покинув мене, — сказав, що батько довідав ся про все. Я чула, що він поїхав до Ню-Йорку, і поїхала за ним, витративши на дорогу все, що мала. Розумієть ся, я не могла знайти його, не знайшла ніякої роботи; всю минулу ніч ходила по улицях і ніч перед тим — також. І ось все втрачено — я мало не вмерла.

Дївчина говорячи почервоніла з зворушення і стала ще гарнійшою. Роббі ще розпитував і вона все розповіла йому, бо був перший, що говорив до неї з таким співчутєм. І Роббі говорив до неї так, як колись вмів говорити до жінок, мило, ніжно, з великим тактом, симпатією, та доброзичливістю. Він був ще гарний мущина, блискучий, і дївчина забула свій перший переляк, потім свій відчай та сум. Ніхто не турбував їх; розмовляли годину, дві і що далї — більш розуміли один одного. Серце Роббі колотило ся все дуже. Се була не тільки вродлива дївчина, а людина з прекрасною душею, дорогоцїнна перлина в болоті. І він йшов все далї виявляючи свою сімпатію і захоплюючи її серце. Час минав швидко, було вже о-півночи; нарешті Роббі насмілив ся взяти її за руку і ще ближче присунути ся. Тремтїв як хлопець, почував себе знов колишнім Роббі, весь палав, а щоки дївчини теж почервоніли.

— Вислухайте мене, — сказав він тихенько: — ви не знаєте, як зворушили моє серце, як ви менї подобаєтесь, і я хочу вам допомогти. Ви така прекрасна — я ніколи не бачив нікого і я — ах ми — моглиб поїхати далеко від всього сього жаху,

і вам ніколи більше не доведеть ся ні зазнати всього сього, ні навіть чути про се. Я турбував ся б, опікував ся би вами. Ви матимете все, що вам треба для щастя — бо я ж люблю вас, о я висловити не можу, як люблю вас. Тут, в сім бридкім місці, — чудні такі розмови, але хиба не все одно, що думають про нас сї люде? Вони нас не зрозуміють, але нам сього і не треба. Ах, як я хочу, щоб ви були моєю! Менї все одно, як се буде, але я ніколи не дозволю, щоб вам було погано. І ви повинні знати, що я ніколи не дозволю вам покинути мене!

І так він говорив швидко, без передиху, палко; насмілив ся обняти її, потім поцілувати; а коли побачив, що вона тремтить і що сльози їй на очах, він пристрастно пригорнув її до себе.

Минула ще година; і коли нарештї постукали в двері, дївчина сиділа на колїнах Роббі, сховавши обличе на його плечі.

— А тепер, — сказав Роббі, коли міссіс Лїнч увійшла, — сїдайте, ми з вами зробимо умову.

X.

Незабаром Мері Гарісон — таке було призвище молодої дївчини — улаштувала ся в гарненькім невеличкім будинку в Харлемі, а Роббі, мов юнак щасливий та щирий, частенько відвідував її. Проте мусимо лише коротко згадати про сю справу і поспішити вкупі з нашим героєм до його нудних справ в Вол-Стріті.

Бо події творили ся швидко в сїй части міста; ще перед тим, як залагоджено було справу з акціями »Повітряний Кораболь Каламазо«, Роберт ван-Ренселер старанно обмірковував найбільшу справу свого житя — зруйнуваннє Компанії Тихоокеанської й Пригородної зелїзниці. Про сю завзяту та історичну боротьбу треба оповісти докладно.

Суть люди на Вол-Стріті, що спекулюють або на зниженнє або на підвисшеннє — як вважають вигіднїйше; але є й иньші грачі, які граючи на біржі, силкують ся орудувати капіталами на підставі економічних законів. До останнїх належав і Роберт ван-Ренселер. Сї люди вивчили фінансові й економічні боки

житя і намагали ся вплинути на ціни паперів в бажанім напрямі. Як що людина досить прозорлива й сприяє пониженню цін нетрівких акцій і перепродуваного краму, то її можна вважати корисним членом товариства і — що не меньше приємно — вічні закони природи будуть з нею у всіх її справах.

Історія боротьби з Тихоокеанською й Пригородною залізницями — найкрівавійша з усіх бійок нашого приятеля, про яку Вол-Стріт доки істнуватиме ніколи не забуде, — ся історія записана у Еберґребі, ст. 1906:

»Тут знов виявилась його дивна здібність користувати ся обставинами. Ван-Ренселєр вже більш року стежив за Тихоокеанською й Пригородною залізницями і за людьми, що управляли сею компанією. Обміркував кожну можливість в проблємі і нарешті змусив луснути миляну баньку, райдужне сяєво якої дурило самих прозорливих фінансістів країни.

Насамперед Роберт ван-Ренселєр не довіряв акціонерам Тихоокеанської й Пригородної залізниці знаючи де-які інтимні факти про них. Потім він вивчив будучність колії, господарку, її пляни, її акції, що випускали ся масами і про які говорилось пошепки, що вони несолідарні, тоді, як їх всі розкупали. Далі з одного приватного повідомлоння про тайні наради, про які гадало ся ніхто не знав, а теж з де-яких підозрілих хитань на ринку, ван-Ренселєр упевнив ся, що фінансісти Тихоокеанської і Пригородної залізниці готують велику аферу з своїми акціями. Саме сього й хотів ван-Ренселєр і навіть сприяв їм, бо що божевільнійша була гра їх, то краще він знав, що йому робити. Аж тоді, коли побачив, що вони знесилені, він повернув справу в иньший бік; тоді почала ся бійка титанів з ґіґантами«.

Ніхто не знав, що ван-Ренселєр був тою людиною, що мала намір захитати Компанією Тихоокеанської і Пригородної залізниці — так принаймні запевняє нас історик наш. Одною з прикмет ван-Ренселєра було уміннє ховати свої наміри; в нього були маклєри во всіх кутках Вол-Стріту і часто вони працювали один проти одного сами про те не знаючи. Очевидно було лише, що акції Тихоокеанської й Пригородної залізниці пішли вгору, всі чутки про них і набули сталу ціну і дуже жва-

во розходили ся. Инші знали трохи більше; знали, що хтось грає на пониженнє; але тільки одна людина на сьвіті знала, чия се справа.

Все се річні склади й нудні; але їх треба зрозуміти, бо вони звязані з крізою в житі Роберта ван-Ренселера. Герой наш не належав до тих, що бавлять ся в капітал, граючи на біржі; ніколи не грав, доки не впевняв ся, що виграє — і тоді вже виступив, ставлячи все на карту. Хоч ринок ще нічого не чув про се, ван-Ренселер був готовий до боротьби на житє та смерть з компанією Тихоокеанської й Пригородної залізниці. Нехай читач тілько сміливо послїдує за нами і він знайде стежку, що поведе його крізь нетрі мого оповідання.

Був вівторок, коли ван-Ренселер розпочав свій похід, спродаючи свої акції на зобовязання на три дні. Се було так, ніби він пішов на парі, що може знизити ціни акцій продаючи їх що-раз більше протягом сих трох днів. В дійсности ж він не думав давати їм трох днів; він рішив, що акції Компанії Тихоокеанської й Пригородної залізниці мусять впасти в ціні вже в середу, в перший день боротьби.

Сітуація була така майже, як і в справі з акціями товариства »Повітряний Корабель Коломазо«, тою ріжницею, що ніхто не міг і думати, щоб орґанізувати гру на підвисшенє акцій Тихоокеанської й Пригородної залізниці. Акції сї було розповсюджено по всїй країнї, і скупити їх тепер багато не можна було. Але врешті нагороду побідителеви повинні були присудити ринок та глядачі бою.

Як ми вже казали, наш герой мав, чи вірив, що мав, за собою »вічні« закони природи.

— Вони повинні впасти! — сказав ван-Ренселер сурово, — повинні впасти!

XI.

Верховоди Тихоокеанської і Пригородної залізниці мали сього вівторка по полудню конференцію і утворили сіндікат. Вони постановили, що невідомого »ведмідя«, який грає на зниженнє, треба негайно поставити на своє місце; ухвалили

також скупити другого дня сто пятьдесять тисяч акцій і побачити, чи видержить »ведмідь«.

Ван-Ренселєр готовий був витримати далеко більше. Позаяк у вівторок настрій на біржі був твердий, він спродав всі, які в нього були, акції та папери включаючи і свої акції »Повітряного Корабля Коломазо«, і навіть свої паї великої стальової компанії. Також позичив всюди, де мав кредіт. Всі сі гроші передав своїм маклєрам, і в середу, коли відкрила ся біржа, він стояв в своїй канторі біля бюрка; з ним був його вірний секретар готовий телєфонувати його розкази.

Боротьба спочатку йшла поволі, бо обидва ґіґанти були обережні, відчуваючи силу один одного. Маклєри сіндікату шукали акцій Тихоокеанської і Пригородної залізниці, а ван-Ренселєр спостерегав і чекав. Кілька акцій було продано, але вони не належали йому; він чекав, чи не підскочуть вони ще вище, що зробило б його ворогів сміливійшими, а його самого певнійшим. Коло одинадцятоі се стало ся. Тихоокеанська й Пригородня залізниця пропонувала акції за 155, і продажа пішла хутко; коли було спродано пять тисяч, ціна акцій піднялa ся до 155½ і 156½; потім підскочила до 158 і стала. Очевидно вона досягла тої висоти, якої ворог і хотів. Трохи згодом ван-Ренселєр звелів пяти ріжним маклєрам продати дві тисячі. Ціна акцій захитала ся, впала до 157⅝ і стала; продано було 15 тисяч акцій. Роберт знов виступив, пропозіції потроху робили ся, і йому аґенти задовольняли їх. В салї біржі можна було бачити скажену юрбу, що кричала і жестикулювала коло місця спродажу акцій Тихоокеанської і Пригородньої залізниці. Такого продажу давно не було. Очевидно починало ся щось надзвичайне. Ніхто не розумів і досі, що ся гра на підвисшення була лише засобом для нападу на пониженнє, і в юрбі носили ся дикі чутки говорили, що за залізницю бють ся товариства Гуль і Касторія, що Мергем зберасть ся продовжити колією до Аляски. Акції Тихоокеанської і Пригородної залізниці ще ніколи не стояли так високо: се не могло довго тревати; проте ціни почали падати, а сіндікат купив сто пятьдесять тисяч акцій, з яких Роберт ван-Ренселєр продав йому сто тридцять.

І знов його маклєри робили пропозиції і ціна очевидно стала твердо. Сіндікат мав спішну нараду; ясно було, що якийсь дужий ворог завзято працює проти Тихоокеанської і Пригородньої залізниці. Небезпека була велика та близька: що-йно помітить Вол-Стріт гру на пониженнє, всіх обхопить трівога, і тоді тисячі людей в смертельнім страху стежитимуть за грою; кожне зниженнє може викликати паніку, може кинути тисячі та сотки тисяч акцій на один бік ваги. По нараді, що тягла ся всього кілька хвилин, сіндікат рішив купити ще 300 тисяч акцій.

Ринок був несамовитий; акції Тихоокеанської і Пригородної залізниці дійшли до 157 і пів, і стали. Саля біржі тремтіла від крику маклєрів сіндікату. Ван-Ренселєр з охотою продав їм все, чого хотіли, і кожного разу, як вони тимчасово переставали купувати, спекулював на пониженнє. Наслідок був такий, що ціна акцій то піднімала ся, то падала, а продаж їх тим часом йшов добре. Поволї значіннє всього сього виявляло ся; очевидно, якісь люди змовили ся розбити Тихоокеанську і Пригородну залізницю, і вони належать до породи титанів. Роберт ван-Ренселєр мав в той час двадцять міліонів; а се значило, що при сій ціні, яка стала, він може купити 1 і чверть міліона акцій. Чи могли те саме вчинити його вороги, — сього він не знав; але він сидїв і з похмурою увагою стежив за телеґрафом в той час, як кипіла завзята боротьба і чутно було з улиці згуки скаженого захоплення.

Так проповзло ще три довгих прикрих години; ван-Ренселєр наносив свої удари один по другім і все ще не осягнув мети. Він не був нервовою людиною, не тарабанив по столї пальцями; але його брови насупили ся, і він шепотів прокльони. Він поставив все, що мав, проти невідомої сили своїх супротивників; і як він не розібє їх своєю останньою пропозицією, то він ризикує сам лишити ся без доляра в кишенї.

І ось прийшли останнї хвилини сього назавжди памятного страшного дня. Дванадцять маклєрів хриплими голосами вигукували величезні пропозиції ван-Ренселєра; одного разу довело ся відразу спродати 20 тисяч акцій. Ван-Ренселєр спорожнив свою касу, змусив тремтїти весь ринок, силу людей

примусив зблїднути від страху. — Але хоч кожна його пропозиція росхоплювала ся в мить, а Тихоокеанська й Пригородна залїзниця не уступала нї на крок! Настала хвиля закритя біржі, і страшний день кінчив ся.

Роберт ван-Ренселєр ходив по своїй конторі, заклавши руки за спину. У нього більше не було грошей, але він нічого не бояв ся. Він твердо вірив в вічні закони природи, і до того в нього була одна чи дві карти, які він ще не міг розіграти. Він задуманий ходив взад і вперед сам з собою розмовляючи. »Менї здаєть ся, що я таки зумів забрати найкраще, — сказав він, — а тепер не буде вже великої біди, як я і їх допущу ближче до сеї справи!«.

Він позвонив свого секретаря і послав по телєфону пять повідомлень: чотирі — своїм приятелям, борцям Вол-Стріту, що звичайно працювали і бороли ся укупі з ним, а пяте — містеру Чансі ван-Ренселєру.

Четверо перших кілька хвиль згодом зявили ся до його кантори, задихані, з диким виглядом.

— Ну, — сказав ван-Ренселєр — що ж ви про се думаєте?

— Нїколи нїщо подібне не трапляло ся! — гукнув один з них. Се був Шрайк, відомий пшеничний король. — Нїколи! Хто се може бути? І що з сього вийде?

— Отсе саме й змусило мене післати по вас, — сказав ван-Ренселєр — Сїдайте.

І він почав:

— Я знаю, чиїх рук се справа, але не маю права сказати вам. Але я знаю, що він виграє, і завтра ранком вкладу в сю справу все до останнього цента, щоб сприяти його перемозї. Я знаю, хто верховодить Тихоокеанською й Пригородною компанїєю: се насамперед Смітз і Шарк, і я знаю, чого вони варті. Я добре знаю все про акції Тихоокеанської і Пригородної компанїї — вони вже на краю безоднї. Все се дуті акції: ви се знаєте не згірш мене, а Вол-Стріт завжде готова накинути ся на того, хто гине. Гурток, що почав сю боротьбу, виграє найбільше при сїм, але і я теж хочу виграти і прохаю вашої участи, щоб бути зовсїм певним успіху. Знаєте, нам треба тільки на-

кинути ся на них, і потім раптом розкрити на Вол-Стріті, що се ми. Три менти згодом вони збанкротують.

Аж за кілька годин четверо джентльменів вийшло з контори ван-Ренселєра. Вони обміркували стан річей. Зясували слабі боки Тихоокеанської та Пригородної компанії; обговорили, якими чутками можна було скористувати ся; рішили, що вскочити вони не можуть; взяли на увагу той факт, що тисячі людей, що мали акції, сподівають ся підвисшення і тремтять від жаху й сумнівів на одну думку про пониженнє: обміркували фонди, Смітза, Шарка, та иньших фінансістів Тихоокеанської і Пригородної компанії, а також і свої власні фонди та значіннє своїх імен. Врешті вирішено було купувати всі акції Тихоокеанської та Пригородної компанії, що будуть пропонувати ся ранком, а в одинадцятій годині накинути ся на них і збити їх в болото.

Нарешті вони розійшли ся; кілька хвиль згодом наш герой вже сидів в своїм автомобілї і хутко мчав до міста. Він увійшов до свого клюбу і попросив в окрему хату, куди незабаром увійшов кульгаючи старий, аристократичний на вигляд; подаґрік, який дуже лаяв ся, і спитав:

— Ну, і до чого я тобі потрібний тут, чорт забери!

Се був містер Чансі ван-Ренселєр.

Син дбайливо допоміг старому сісти в крісло.

— Що ж ви про се думаєте? — спитав він.

— Се не відповідь на моє питаннє, — пробурмотів батько. — Але, Боже мій, Роббі, який се був день для мене! Чи ти знаєш, в мене на руках 5,000 акцій Тихоокеанської та Пригородної компанії? Я цілий день божеволів — я все чекав та чекав...

— Гм... — усміхнув ся Роббі, — чогож ви чекали?

— А хіба в тебе їх немає? — спитав старий. — Хиба ти не знаєш, хто сидить в сіндікаті?

— Знаю, — заперечив Роббі; — вся банда Тихоокеанської і Пригородної компанії і певне теж Смітз та Шарк.

— Еге, саме вони, — сказав батько, а се, скажу тобі, люди серіозні. Ось побачиш, завтра сі акції підскочуть до 200. Як ти гадаєш, хто сі навіжені, що почали боротьбу з ними?

— Я не гадаю — сказав Роббі — знаю.

— І хто ж вони?

— Се зовсім не вони.

— Що се значить?

— А те що се тільки одна людина.

— Що ти кажеш! І хто ж се?

— Се Роберт ван-Ренселєр.

Старий джентльмен вскочив з крісла, не вважаючи на подагру.

— Боже милосердний, Роббі, — гукнув він, — та ти збожеволів!

— Зовсім ні, — сказав Роббі, — се факт.

— Тоді ти зруйнований!

— О ні, незовсім, мій патроне. (Роберт звичайно кликав так старого). Я віддав всї свої гроші, до останнього шага, але проте я ще не зруйнований, бо завтра, дві хвилї по одинайцятій годинї збераю ся зробити ся самою багатою людиною в Ню-Йорку. Кождий цент, який верховоди Тихоокеанської і Пригородної компанії, а також Смітз і Шарк зможуть назебрати або позичити належатиме менї; опріч того менї-ж належатимуть банкові конта кількох сот баронів, не виключаючи мого поважаного і коханого татуся!

Поважаний і коханий татусь містера Роббі задихав ся.

— Ти загубив себе! — гукав він. — Сього бути не може! Як ти можеш зробити се без грошей?

— Я що-йно утворив сіндікат, — сміяв ся Роббі.

— Але без грошей?

— Вони не знають, що я не маю грошей, — сказав Роберт весело. — Але для більшої певности я хочу взяти собі трохи грошей від тебе.

— Гм! — коротко буркнув містер Чансі ван-Ренселєр.

— Поперше, — казав далї Роберт, — ви завтра ранком до десятої продасте свої акції; подруге ви спродаватимете їх з пониженнєм, яке тільки буде можливе; а біля одинадцятої ви побачите, як небо впаде на землю.

— Але яка ж буде причина сього?

— Найперша та, що ви продаватимете з пониженнєм. Ви,

старі діячі Вол-Стріту, зявляєте ся мов шуліки над мертвим звірем, і як тільки ви прошепочете кому слїд, що спродаєте акції Тихоокеанської і Пригородної залїзниці то вже все піде як по маслї.

— Та трохи правди в сїм є, — згодив ся старий поміркувавши.

— Але не для того хотїв я вас бачити, — всміхнув ся Роббі. — Головне ще перед нами. А саме річ в тім, що ви зараз же подаруєте менї пару мілїонів долярів.

Містер Чансі ван-Ренселєр трохи підскочив в кріслї і широко розплющив очі здивований.

— Що найменьше два мілїони, — повторив Роббі, бачучи, що його батько мовчить. — І ви повинні менї подарувати їх, а не позичати. Як би я просив вас позичити їх менї, менї довело ся б давати вам ріжні пояснення і нїколи не пощастило б менї примусити вас вповнї ясно глянути на справу, як дивлю ся я. Я ж був добрим хлопцем, сам утримував себе і на протязї тринадцяти років не прохав нї шага у мого старого татуся. Тепер же менї потрібні гроші, і дуже навіть потрібні. Одного гарного дня ви помрете і все одно лишете все менї; але тодї ваших грошей менї вже не треба буде; бо як тепер моя гра не вдасть ся, то сього буде дуже мало, а як удасть ся, то се вже буде дещиця. І ось я хочу, щоб ви дали менї сї гроші тепер.

Містер Чансі ван-Ренселєр глибоко зітхнув; потім подав ся вперед і присунув ся до столу.

— Роббі, — сказав він, — скажи менї все про сю справу. Скажи менї все.

Перше менї треба одержати два мілїони.

— Іди до чорта! — гукнув старий. — Хиба ти не знаєш, що як вони тобі потрібні, то ти їх матимеш? Але тепер відповідай і не будь божевільний.

І Роббі все оповів йому, і ще перед кінцем його оповідання старий джентльмен тер свої руки. Потім він кульгаючи вийшов з кімнати і написав своїм маклєрам, щоб вони спродали його акції компанії Тихоокеанської і Пригородної залїзниці по тій цїнї, якою розпочнеть ся продаж. А своїм банкірам на-

писав, що відрикає свому синови, Робертови ван-Ренселерови, кредіт в три міліони долярів.

А містер Роберт ван-Ренселер все ще ходив по хаті з кутка в куток, заклавши руки за спину; приємне обличе його сяло радістю. Сеї хвилї він без сумніву був найщасливійшою і найзадоволеннійшою людиною в Ню-Йорку. Але раптом почув ся стук у двері і увійшов слуга.

— Лист вам, пане, сказав він, — і на нім стоїть »спішне«.

Герой наш взяв листа і, коли слуга вийшов роздер його і прочитав ось що:

»Містеру Робертови ван-Ренселєрови.

Добродію, будьте ласкаві попросити вашого приятеля, містера Гріна, ще сьогодня увечері прийти перебалакати в дуже важній справі до міссіс Лїнч«.

Не варто наводити тут уваг, які вирвали ся у Роберта ван-Ренселєра, коли він прочитав сю записку. Читач може думав, що він скінчив вже всї рахунки з міссіс Лїнч; у всякім разї сам ван-Ренселер так думав.. Але всї приємні річи в житю мають той поганий бік, що коли хочеш забути їх, вони не завжди дають ся забути.

Хто був автор листа і які мав цїли, про се герой наш думав доволї довго, ходячи з кутка в куток по хатї або непорушно сидячи в своїм кріслї, стиснувши руки і втопивши очі в просторінь.

Нарештї він знайшов вихід, очевидно дуже неприємний йому, бо лице його почорнїло, а очі блищали. Він вийшов на улицю, і який час їхав містом в кебі... Але швидко він пішов пішки, і коли кеба не стало видно, він взяв иньший і поїхав до того дому, де жила Мері Гарісон.

Вона зустріла його в рожевій шовковій сукнї, румяна від радости. Була така на диво гарна, що хмуре обличе Роберта ван-Ренселєра мимохіть прояснило ся, коли він увійшов до її хати. Але проте понурість не так швидко зникла, щоб Мері її не помітила.

— Що стало ся? — спитала вона.

Лице йому знов стало хмуре.

— Мері, — сказав він різко: — ми повинні розлучити ся.

Дівчина затремтіла.

— Що ти хочеш сказати? — скрикнула вона.

— Я хочу сказати те, що я говорю, — відповів він. — Ми мусимо розлучити ся. — Але помітивши, що обличе Мері стало смертельно бліде, він пригорнув її до себе і сів на софу.

— Вислухай мене, Мері, — сказав він мягко: — ти добра дівчина і я не бою ся сказати тобі всю правду. Я знаю, що ти нічим не винна тут; але я опинив ся в дуже важкім становищі, і є один лише вихід з нього.

— В чім же річ, Джіме? — задихаючись, вимовила вона (Джім — було імя, яким він навчив її називати себе).

— Мері, — сказав він, — ти ж знаєш, що я жонатий чоловік?

— Так, — сказала вона, — але що ж?

— І що я багатий чоловік? — казав він далі.

— А чи ти знаєш, що я, міссіс Лінч, зявляю ся предметом шантажу?

Мері аж присіла.

— Не може бути! — гукнула вона.

— Але се так! — сказав він. — Мені довело ся вже заплатити їй кілька тисяч долярів.

— Боже милосердний! — скрикнула Мері, — та не може бути!

— Одначе се так, — заперечив він. — І так чи инакше, се значить, що нам треба розлучити ся назавжди.

Мері Гарісон захитала ся й схопилась за стілець, щоб вдержати ся на ногах.

— Джін, — сказала вона, — що станеть ся зо мною?

— Ти знаєш, що я завжди дбатиму, щоб ти жила без турбот, — почав він.

— Я не про се думаю, не про се, — закричала вона.

— Але! о, я люблю тебе, я не можу без тебе! Куди піду я, скажи мені на Бога! — І вона кинула ся до нього з пристрасним криком.

— Що робитиму без тобе? — неустанно кричала вона. — Як я зможу перенести се?

Старав ся заспокоїти її.

— Слухай, — прошепотів він. Не бери сього так близько до серця. Може ти забудеш мене, лише не хвилюй ся.

Вона тремтіла конвульсійно.

— Ні, ні, — кричала вона. — Се вбє мене, вбє! Потім раптом схопилась, очі її горіли.

— Я забю сю жінку, — вожко дихаючи сказала вона. — Так, я се зроблю.

Він знову притягнув її до себе, старав ся заспокоїти.

— Ні, ні, Мері, — сказав він. — Се було-б гірше для мене. Як що любиш мене, то повинна зректи ся мене. То єдиний спосіб.

Мері сіла бліда, тремтіла і стогнала. Відкинула своє прекрасне волосє назад і дивила ся перед себе затуманеним поглядом.

— Зректи ся тебе, — прошепотіла вона, — зректи ся тебе!

Коханий її почував себе дуже ніяково; природно, що мягкосердному мущині не дуже приємно, коли жінка через нього страждає, до того жінка, яку він любить. Але він вже постановив, як зробити, і мав намір постанову викснати. Дав їй поплакати на своїх грудях і виплакати своє лихо.

— І я ніколи не можу бачити тебе, а ні на хвилинку? — зо стогоном питала ся Мері.

— Ні, — сказав він твердо, — хиба-ж не бачиш, що не має місця на світі, де я міг би сховати тебе так, щоб ся женщина не вистежила мене? Вона розшукала мене і вислідила вже і могла б зруйнувати мене, Мері, змусити мене до самогубства!

Мері тремтіла.

— Ні, — сказала вона. — Не роби того. Ти маєш рацію, я мушу принести жертву. Я відійду, може я перенесу се. Але, о! Джіне, я ніколи справді не любила нікого, крім тобе, і ніколи не полюблю!

— Я не забуду тебе, — сказав він. — Дам тобі все, що треба, Мері, тобі не треба дубе турбувати ся про гроші.

Але дівчина майже не слухала його; вона не думала про гроші.

— Куди думаєш піти? — спитав він нарешті.

— Не знаю, — відповіла вона, я не маю рідної хати. Куди б могла я піти? Думаю вернути ся туди, звідки прийшла — в Ельбань.

Роберт глянув на неї. Назва »Ельбань« раптом щось нагадала йому.

— Але-ж ти не говорила мені, що приїхала з Ельбани.

Вагав ся трохи, потім додав:

— Може випадково знаєш там одну дівчину — але не знаю її імени, — сказав з легким сміхом.

— Тоді боюсь, що не змогла б відповісти тобі, — сказала вона й собі всміхаючись. — Але я дуже мало кого знала там. Ніколи нікого не знала, аж поки моя мати не поїхала від мене кілька років тому.

— Поїхала? — спитав він. — Мені здавало ся, ти говорила, що вона вмерла.

— Мабуть вмерла, бо була дуже хора, — сказала дівчина. — Але я не знаю, що стало ся з нею; вона вже не вернула ся.

Він глянув на неї здивовано.

— Не вернула ся, — повторив він, потім додав: як імя твоєї марети?

— Елєн, — сказала дівчина. Він подав ся назад.

— О, се була страшна річ, — продовжала дівчина тремтячим голосом. — Бідна люба мати так тяжко працювала для мене, — така добра була. Вона допрацювалась до смерти, Джіме, ось в чім річ.

— Що було з нею?

— Мала сухоти, — сказала дівчина; гість її раптом підвів ся.

— Що таке? — спитала вона.

— Нічого, — відповів він. — Се просто припадковість. Але як звали твого батька?

— Я ніколи не знала нічого про свого батька — сказала дівчина. — Мати ніколи не говорила про нього мені; але я зав-

жди думала, що він не одружив ся з нею, що він... — вона зупинила ся, бо щось дивне творило ся з її коханим; але потім казала далі: — я думаю, що був багатий, гарний і добрий. Вона дала мені медальона з його портретом, ключ від якого, казала вона, у нього. Свій вона загубила.

Знов дівчина зупинила ся. Страшенна блідість вкрила лице Роберта. Схилив ся близько до неї, а в його очах і у всім обличчі був жах. Рука його тремтіла як осінній листок, коли простягав її до дівчини.

— Медальон, медальон! — задихав ся він. — На Бога — чи маєш його?

— Так, — скрикнула здивована дівчина, — і пішла до шуфлядки. Вона простягла йому медаліон, коли він біг до неї; він кинув оком і раптом відхилив ся, як людина пробита ножем в серце. Страшенно, дико закричав, схопив ся, мало не впав.

Мері в жаху кинула ся до нього.

— Джім, Джім, — кричала вона, — що таке? Хотіла схопити його, але він подав ся назад від неї, як від дикого звіря.

— Ні, ні, — закричав він і присів в кутку з смертельним жахом в очах. — Ні, відійди!

— Але, Джіме, — кричала дівчина, — що таке? В чім річ?

Роберт впав на коліна, тремтів.

— О Боже! — задихав ся він. — О Боже!

Мері знов кинула ся до нього і обхопила його руками.

— Джіме, Джіме, — кричала вона істерично, ти повинен сказати мені, в чім річ, повинен, повинен! Ти знаєш, хто мій батько?

— Та, — задихав ся він, — знаю, знаю!

— Хто? хто? кажи!

Він зупинив ся, старав ся передихнути і не міг сказати ні слова. Коли почутив тепло її дихання, стискання її рук, раптом все тіло його затремтіло і відкинув її з такою силою, що вона майже не впала. Потім схопив ся і з стогнанням кинув ся у двері.

Ще раз глянув на лице дівчини і як божевільний побіг сходами. На улиці його чекав кеб. Не помітив його, і перебіг повз нього; але візник його гукнув і він на мент опамятав ся. Вліз в кеб.

— Жени, жени, — кричав він.

— Куди? — спитав візник.

— Куди вгодно, — кричав, — Жени!

І вони помчали вулицею; ван-Ренселер притулив ся в кутку і ламав руки.

Весь час одна думка була в голові, схопила його за горло як спазм і змушувала кричати. Не міг довше здержувати ся, стрибнув з кеба і кинув візникови гроші. Він опинив ся в пустинній части парку, побіг і зник в темноті.

Тим часом Мері лишившись сама в жахнім мовчанню кімнати сиділа в кутку мов загнаний звір. Лице її було синяво бліде, очі широко розкриті; в тремтячих руках держала медальон.

Вдивляла ся в нього, все вдивляла ся з страхом не маючи сили порушити ся. Схотіла відкрити його, але промайнуло десять хвилин перше, ніж змогла підвести ся і перейти по хаті. Знайшла ножика, стала на вколішки і почала в божевільнім страху відкривати. Руки тремтіли мов у пяниці і кілька разів перізала ся; потім раптом, покришка медальону відскочила і вона схилила ся над медальоном.

Лише один раз глянула на нього і медальон випав з її безпомічних рук; відкинулась назад до стінки з зловісним, жалібним стогнанем. Хвильку стояла притулившись до стіни, потім мов стріла побігла по хаті. Щось пошукала в шухляді бюрка. Втім розляг ся вистріл і вона впала тремтючи на підлогу, а її мозок забризгав килим.

XII.

Сього четверга захоплена шумлива юрба зібрала ся на Вол-Стріті задовго перед десятою годиною; галерея біржі була переповнена, перед дверима — повно народу.

У всіх розмови були про лондонські котіровки ; у каждо-

го на обличі — чекання і жах, що здавало ся носив ся в повітрі. Всї знали, що наступає рішучий момент боротьби, що так чи инакше все швидко вирішить ся.

Крізь сю юрбу продерав ся Роберт. Ніхто не зважав на нього, ніхто не пізнав його. Одїж на нїм була брудна, в болотї; капелюх пошарпаний, насунутий на голову, обличе палало, очи почервонїли хитав ся і йшов немов напомацьки. Він був пяний.

Він дійшов до своєї контори, всунув ся туди і сїв в крісло.

— Дістаньте менї трохи віски, — задихаючись сказав секретареви. — Швидче!

Секретар дивив ся на нього здивований.

— Віски, — гукнув Роберт знову. — Хиба не чуєте? Та замкнїть двері і не пускайте сюди нїкого. Мерщій!

Той повернув ся і зник. А Роберт сїв в крісло втопивши очі в одну точку. Він йшов містом мов увіснї. Одна ідея володїла ним і погнала його сюди. — Муркотїв весь час, поки йшов.

— Вол-Стріт, Вол-Стріт! Десята година!

Тепер раптом повернув ся і подивив ся на бюрко; потім підвів ся, підійшов до нього, і там зупинив ся нетвердо тримаючись на ногах. Він прочитав ранїшнї котіровки, потім глянув на годинник.

Було десять на десяту.

—А, — передихнув він — урятовано!

Секретар повернув ся, — Роберт схопив пляшку і став пити просто з неї. Потім сказав.

— Я написав вчора Джонсонови і С—цї, щоб три міліони передано було моїм маклєрам. Подбайте, щоб се було зроблено. Та передайте маклєрам, щоб продавали акції Тихоокеанської та Пригородньої як найшвидше, поки вони всї не зникнуть. Потім вертайте ся сюди і не пускайте нїкого сюди, нї одної душі. Розумієте?

— Розумію, відповів секретар і вийшов здивований. Насамперед він звелів свому власному маклєрови спродати кілька

акцій Тихоокеанської та Пригородної залізниці, що належали йому. Секретар ніколи не бачив, щоб ван-Ренселер так потеряв ся.

А ван-Ренселер стискав свої руки і бурмотів щось вліпивши очі в стрілку годинника, що повзла поволі і тягнув з пляшки що стояла коло нього. Так тягли ся хвилини аж поки стрілка не стала на десять.

Цікаво було подивитись тепер на залю біржі з шумливою юрбою. Тисячі людей стовпили ся в однім місці і, коли вибила десята, розлягли ся скажені крики.

Акції Тихоокеанської і Пригородної залізниці! Тихоокеанська й Пригородна! Ніхто й не думав сьогодня про які инші акції, і дрібнійші фірми позачиняли свої двері, не зважуючись вести свої справи при такім настрої. Хто стояв біля апарату, читав, що ціна акцій Тихоокеанської й Пригородної 157 і одну четверту, 157 і пів, 157 і одну осьму і так далі. Хитання акцій Тихоокеанської й Пригородної нагадували собою хитаннє двох дивоглядів, що звивають ся в смертельних обіймах, і ван-Ренселер спостерегаючи се ще раз почутив себе вільною людиною. Жах вже покинув його; захопленнє вигнало алкоголь з його мозку, і як він ще був пяний, то лише від запалу боротьби. Кожна нова цифра була немов удар сокирою нанесений його ворогам; один - батьком, другий ним самим, третій Шрайком і т. д. Сціпив руки і швидко бурмотів як той, що стежить за боєм: Так їх, так! Геть їх, геть з ними. І апарат показував далї: Тихоокеанська й Пригородна — 100 по 157 і пів; Тихоокеанська і Пригородна 500 по 157 і три осьмих; Тихоокеанська і Пригородна 3,000 по 157 і три осьмих; Тихоокеанська і Пригородна 10,000 по 157 і одна четверта — і так майже без перерви. Там внизу на улиці кричала несамовита юрба; зверху, здавало ся, що дивиш ся в колодязь повний тремтячих тіл.

Так проповзло пів години; і Тихоокеанська й Пригородна ще держала ся. Ван-Ренселер одержав підмогу, але очевидно мав її і сіндікат. Вол-Стріт нїби поділилась на два табори і пообіцяла не помилувати нікого. Боротьба провадила ся далї, і стрілки годинника посунули ся до 10 г. 45 хв. Нарештї акції

посунули ся в гору — 157 і три четвертих, найвища цифра за сей день. Ван-Ренселєр ковтнув віски і подзвонив.

— Слухайте, — сказав він хапаючись задиханому секретареви. — Настала кріза; вийдіть хутчійше і кажіть кожному, що арканзаська палата подвоїла таріфи Тихоокеанської й Пригородної залізниці. Сю звістку підхоплять ще кілька чоловіка. Потім зачекайте пять хвилин ні мента більше, чуєте? І оповістіть, що я хочу обезцінити акції і що зо мною батько і Шрайк та инші.

Секретар хитнув головою і зник, а ван-Ренселер вернув ся до апарату. Коли настала хвилева павза, він підійшов до вікна і визирнув на улицю. Потім знов апарат почав –– акції Тихоокеанської й Пригородної ще держали ся. Ван-Ренселєр знав, що апарат на кілька хвилин спізнюєть ся супроти ранка і нетерплячка брала його. Потім він взяв олівець і почав рахувати нашвидку пишучи своїми тремтячими руками.

Він двадцять сім мілїонів вклав в сю справу. Він заплатив ріжницю одного і трьох чвертей акцій, але з погляду спекулянтів Вол-Стріту в сім не було нічого надзвичайного. Велике вражіннє справляло на ван-Ренселєра те, що з кожним доляром на який знижувались акції Тихоокеанської та Пригородної, він вигравав мілїон і три чверти долярів від тих, з ким боров ся. А коли-б вони йшли в гору і продержались до призначеного часу, він був би винний стільки-ж своїм ворогам. Раптом апарат застукав знов, було пять до одинадцятої, а акції Тихоокеанської та Пригородної ще держали ся –- 157 і пять осьмих, 157 і три осьмих, 157 і пів. Він допив пляшку і вибіг з контори; за кілька хвиль він опинив ся на улиці.

Тисячі людей бігали безладно з переляканими очима. До вуха ван-Ренселєра доносило ся з ріжних місць: »подвійна таріфа« »зруйнувати їх«, »обидва ван-Ренселєри«, »Шрайк«. Він спішив на біржу. Яко члена біржевого товариства його допущено в се пекло, де істерично кричали, давили один одного люди, продержуючись до місця продажи; ван-Ренселєр глянув на цифру — 157. Тут розлягли ся ті ж крики, що й на улиці: »подвоєні таріфи, ван-Ренселєра« та инше; раптом побачив

поруч себе величезну постать чоловіка, що вимахував папером і ревів голосом, який покривав всі крики. Се був маклер ван-Ренселера, найкращий з них, і коли ван-Ренселер почув його голос, серце йому майже перестало бити ся. Рішучий момент настав.

— Пропоную двадцять тисяч акцій на три дні! Пригородньої двадцять тисяч 157, 157! Двадцять тисяч акцій на три дні по 156 і сім девятих, 156 і три четвертих.

І тоді знову зняв ся крик і переміг голос маклера. Зо всіх боків лунали крики.

— Тисяча акцій по 156 і пів; три тисячі акцій по 156! 156! 155 і пів.

Ван-Ренселер, пяний від успіху, несамовитий, блідий потрясав руками в повітрі і кричав мов божевільний:

— Геть! геть з ними! Геть! Топчіть їх! Душіть їх, ще ще!

Він знав тепер, що переміг; се почувало ся в повітрі; всіх обхопила паніка — дикий, скажений вихор, що все нищив на своїй пути. Почало ся! Почало ся! Не було вже тепер покупців, ворог віддав ся — він був побитий! І ван-Ренселер кричав та сміяв ся мов у горячці; юрба, що щільно оточила головний апарат, теж скаженіла від жаху або від радости — з огляду на обставини. Тут були такі, що губили при кожнім пониженню міліон — сї міліони забирав ван-Ренселер. Сї люди бачили перед собою страшну руїну. Вони в нестямі кричали, пропонуючи акції по 156, 155, 153! Але покупців уже не було.

Так налетів ураган у всій своїй люти; вже не паніка була, а хаос і руїна. Акції нарешті впали; і всі хто підтримував їх, були зруйновані, а публика з великого страху накинула ся на них і добила їх. Ціна спускала ся вже не дрібними числами, а цілими, вже на три, на пять, на десять долярів. Швидкість зниження залежала тільки від часу, потрібного на телеґраму, яка-б поширила паніку по всій країні, від часу потрібного для оддержання маклерами доручення продавати акції за яку будь ціну. А в той час аґент ван-Ренселера з ревучим голосом добивав акції, знижаючи ціну на пять, на десять долярів, пропонуючи

купити у нього двадцять тисяч акцій.

Хвильованнє се все зростало; нарешті ван-Ренселер не витримав довше, вибіг з юрби сів на стільця, сміяв ся і плакав, мов змучена дитина. Минуло пів години перше, ніж він опанував себе; тоді акції Тихоокеанської і Пригородної коштували сімдесять шість; нарешті знайшли ся покупці — спекулянти стали грати на пониженнє, сподіваючись на дальше підвишеннє. І ось нарешті страшна паніка скінчила ся. Ван-Ренселер вважав девятьдесять за дійсну цінність акцій Тихоокеанської і Пригородної, і тому звелів маклєрам скупити решту акцій.

XIII.

Наш герой продер ся крізь сю тісну юрбу людей, що кричали, кляли, рвали на собі волоссє, грозили в небо кулаками — всїх сих людей, які втеряли все, що мали і бачили перед собою руїну і голод. Се було страшне, пекельне видовище; але ван-Ренселер не звернув на се уваги — мав досить власних почувань. Почування його не легко описати: се були почування людини, що одержала по сїмдесят чи вісїмдесят долярів на кожну з міліона чи двох міліонів своїх акцій; людини яка впівгодини зробила ся найбагатійшою людиною в Ню-Йорку. Ван-Ренселер старий прибіг кульгаючи в контору сина кілька хвиль згодом і обняв сина.

— Роббі, — бурмотїв він, — Роббі.

Нїчого більше не міг висловити, бо задихав ся. Слїдком за ним зявили ся Шрайк та троє инших, і всї пятеро джентльменів, не тямлючи себе від радощів, співали пританцьовували та обнїмали ся.

Кажу — пять, бо ван-Ренселер молодший, хоч як се дивно, мало брав участи в їх захопленнї. Впав в крісло і сміяв ся нервово, коли батько вилїчував неймовірні суми, які він виграв, і серце його колотило ся радісно; але миттю став похмурим, дивив ся в одну точку і тремтячі руки його хапали ся за все безладно.

— Бідний Роббі! — сказав щасливий батько; видно як він змучив ся. Ось, випий краплину! Він здивував ся, коли

Роббі випив все, до дна.

Але напруженнє минуло; зник важкий тягар і повернув ся раптом нервовий настрій. Поки інші були ще в такім настрою, що могли обнїмати ся, він встав, попросив його вибачити і вийшов.

Вийшов на улицю, де люди все ще голосно кричали в розпуцї, і не зважаючи пройшов повз них. Він йшов без цїли, зсунувши брови і стискаючи пястуки силкуючись в души весь час думати, що тепер він найбагатїйша людина в Ню-Йорку. Але се йому не вдало ся. І тодї сїв в кеб і сказав куди їхати.

За кілька хвилин він опинив ся на березї, де стояла його »Комета«. Море було бурхливе; вітер скаженїв, і навіть в затоцї знимав великі хвилї; але Роберт про се не думав, вибіг на палубу »Комети« і покликав капітана...

— Пускайте пари! кричав він, і рушайте як мога швидче.

Капітан остовпів і вирячив очи.

— Куди-ж тепер їхати? — скрикнув він.

— В море! — була відповідь.

— Але-ж буря? Пане...

— До чорта з бурею, — кричав Роберт ван-Ренселер, — Рушайте в море, кажу вам і увезїть мене з сього міста. Розумієте? Чого стоїте?

— Але половина екіпажу на березї, містер ван-Ренселер, і запаси...

— Я вам сказав, щоб ви все приготовили, — кричав ван-Ренселер. — Робіть як кажу і не сперечайтесь. Дістаньте що можете, і як тільки можливо буде, рушайте геть від сього міста. Ідїть!

Він відвернув ся і пішов в каюту. Коли люди зійшли ся на палубу і внизу розводили огонь, він сидїв перед другою пляшкою; коли-ж нарештї »Комета« виплила, він звалив ся на стіл зовсїм пяний.

Він лежав так нїчого не тямлючи, а машина працювала і яхта вже виплила з затоки, прорізаючи бурливі хвилї. І коли вже вона вийшла в одкрите море і велетенські хвилї стали бити ся об яхту, ван-Ренселер розкрив очи очунявши від падання на підлогу; яхту дуже качало.

На силу підвів ся з підлоги, хапаючись за стіл. Все хитало ся навколо нього; яхта майже лежала на боці, коли летіла на гребні хвиль. Море ревіло скажено, дико; який час Роберт не розумів, де він.

Потім увійшов капітан.

— Ми вирушили, пане, — сказав він понуро; — куди хочете їхати?

— Мені однаково, — відповів Роберт. — Їдьте, куди хочете, тільки дайте мені спокій.

— Гаразд, пане, — сказав капітан. — Ми поїдем на північний схід, — найбезпечнійше йти бурі на зустріч. Завтра рано ми вже перепливемо піскувату мілизну.

З сими словами він повернув ся і вийшов, хитаючи головою. Він чув, чо властитель »Комети« сьогодня виграв на біржі міліони, а виглядав так, наче їх втеряв.

А ван-Ренселєр сидів при столї один з своїм жахом.

День минав; сонце сїло, стало темно і буря знову люто заревіла. Весь час ван-Ренселєр то сидів тремтючи в кріслї, то качав ся по підлозї, пяний. Всю ніч не знав, хо робило ся навколо; не думав ні про киплячі вали, що громадили ся по над ним, підкидали яхту високо на своїх гребнях або з страшною силою скидали її в безодню; не знав ні тяжкої праці чотирьох чоловік біля керми, які силкували ся увесь час держати ніс проти бурі.

Він нічого не помічав, аж поки не відчув страшного товчка, по якім розляг ся такий тріск, немов щось зламало ся в самім серці корабля. Тоді він вирячив як баран очи, подивив ся навколо, почуваючи, що рух яхти змінив ся, що вона крутить ся назад і вперед і що удари хвиль стають дужчі.

Раптом двері розчинили ся і влетїв капітан.

— У нас зламав ся винт, — хриплим голосом вимовив він. — Машина попсувала ся.

Ван-Ренселєр дивив ся на нього, не розуміючи в чім річ.

— Що стало ся? — спитав він.

— У нас зломив ся винт, — перекричав капітан шум моря.

— Ну, що з того? — спитав Роберт. — Що то мене обходить?

— Ми безпомічні! кричав капітан. — Безпорадні! Ви не розумієте? Нас несе буря, ми розібємо ся о скелї!

Ван-Ренселєр стояв ухопившись за стіл і встромивши очи в одну точку; напів свідомо повторяв слова капітана, бо значіннє їх не було вповні ясно для його затуманеного мозку: »безпомічні, нас несе буря, розібємо ся о скелї«. І раптом він побачив дикий погляд капітана і дідскочив до нього з криком: »Я не хочу йти на скелї. Ні, ви збожеволїли! Робіть же щонебудь! Геть!«

Капітан побачив, що він пяний; але переляк швидко витверезив Роберта, як се зробило ранїйше захопленнє.

— Де ми? — кричав він. — Де ми?

Страшний удар потряс яхтою; вона захитала ся і закрутилась, і обидва в жаху чекали, що ж буде; потім коли яхта знов підняла ся, капітан сказав:

— Ми коло берега Мена, в пятидесяти милях; але нас жене вітер, і ми нічого не можемо вдіяти. Як що не надійде поміч, ми загинемо.

— Поміч повинна прийти, — кричав ван-Ренселєр, зрозумівши нарештї, в чім річ. — Ви збожеволїли? сього не може бути!

Він попростував до сходів, щоб підняти ся на палубу; капітан за ним. Коли розкинув двері, зупинив ся, вражений силою бурі. Було темно; але вітер мов лютий звір бив його по лицї, бризки з свистом кололи мов град. Роберт стояв доволї довго і бачив, як ракета підняла ся від палуби і розрізала небо; тодї хитаючи ся повернув ся до каюти.

Тепер він розумів своє становище, і в души його лишив ся самий жах. Хитаючи ся ходив туди й сюди по каютї, грозив в повітрі стиснутими пястуками і кричав в божевільнім жаху: Боже, Боже! Не може бути, се брехня! Урятуй нас! Що нам робити? Капітан відвернув ся від нього з гострою відразою і пішов на палубу сповняти свої обовязки.

А Роберт навіть не помітив сього; все бігав туди й сюди, несамовитий, божевільний. Все в нім вмерло, опріч дикого

звіря, як що, правда було що инше колись в нім. Він хотів жити, хотів на землю, він властитель сотки міліонів долярів, він, він! І невже він мусів затонути мов щур в клітці! Його крики перемогли бурю; він кликав Бога, плакав, молив ся, кляв; і в той час скажена буря вила, скавчала мов дикий звір, що намагав ся заволодіти ним, і гнав малу яхту перед собою на її загибель. Нікого не було, хтоб почув його, щура в клітці, хоч він так скаженів, що піною вкрили уста.

Так минула година, дві; в долині заясніло і настав день. Ван-Ренселєр ще кричав, хоч такий вже був безсилий, що ледве міг стояти, коли двері каюти широко розчинили ся і увійшов капітан, білий, з міцно сціпленими устами.

— Все скінчено, пане, — сказав він. — Ми пропали.

Очі властителя блиснули мов у маніяка.

— Що ви хочете сказати? — крикнув він.

— Підніміть ся на палубу і побачите! — сказав капітан.

Ренселєр кинув ся на палубу тримаючись за двері; він дивив ся навколо себе, але з початку нічого не бачив, нічого не розумів, крім свого власного жаху. Неймовірний хаос стояв навколо; яхту мов кульку підкидало величезними хвилями; навколо знимали ся хвилї мов гори, яхта осїла вниз, вниз, поринула, і ван-Ренселєр задихав ся з переляку; потім велика накопичена гора насунула ся на яхту, і знов яхта підняла ся вище, вище, на самий гребінь і летїла з швидкістю експресу, а розлючена водна стихія шипіла, ревіла, стогнала, грохотїла навколо неї.

З вершка гори хвилї ван-Ренселєр кинув оком навколо і крики завмерали йому на устах. Пів милї від них було видно беріг — дикий пустинний, страшний беріг, з гострими скелями, з немилосердними залїзниками скелями — гибель неминуча, страшна!

Се видовище знищило останній атом душі ван-Ренселєра. Він вив, скавчав, стогнав; кинув ся б на полубу і качав ся б по нїй мов тварюка, як би інстінкт самоохорони не змушував його тримати ся за баляски. Стояти тут цїлому, живому — і з кожною стопою поступати ся на зутріч смерти! Бути безпомічною забавкою у власти сих лютих, невблаганних сил! Се було за-

надто! Се було занадто! Він ставав божевільним, ставав звірюкою, ідіотом! Він кричав, реготав ся, ридав: але слова його вже були без смислу.

Він втопив очи в чорні скелї, що вискочили перед ним; коли яхта наблизила ся до них, почули ся звуки далекозвучні, стихійні, космичні.

Один тільки раз ван-Ренселєр повернув голову, щоб побачити, як матроси кидають в останній марній надії котву; бачив як закрутила ся яхта, як хвилї підняли котву, змели її, подерли канати, мов нитки.

Потім він — побачив, як люде старали ся спустити човна; він кинув ся туди й чекав. Не помагав їм, але коли човен опинив ся на воді, він стрибнув в нього, відштовхнувши одного з матросів. Кілька людей ще стрибнуло услід йому, потім крикнули »досить!« і вони штовхнули човна і миттю його віднесло від яхти. Ще хвилина — велетенська хвиля вдарила в човен і погнула їх.

Ван-Ренселєр виринув задихаючись, ще божевільний від жаху. Човен був близько; він напружив ся і схопив його. Біля нього друга людина, матрос, протягала руку до човна; поки хвилї крутили ними, матрос схопив ногу ван-Ренселєра і силкував ся вдержати ся так. Але той скажено-лютий вдарив його і відкинув від себе. І ось ван-Ренселєр сам висів вчепившись в човен, що гойдав ся на хвилях.

Була се страшна боротьба: хвилї давили його, били, заливали його; але з розпачливою енерґією чепляв ся за човна силкуючись голову тримати понад водою, а хвилї несли його все близче до залїзного берега.

Не зводив очей з свого дивоглядного ворога з відкритою пащею величезними гострими зубами, що готовий був поглинути його.

Ось вони сї скелї — високо над його головою; ревінне валів вливало ся в його уха, в його душу, приголомшувало його, жахаючи сей бідний тремтячий клубочок життя, що уявляв він тепер з себе. Потім раптом відчув, як його захитало немов би був на верховиттю дерева, а тодї понесло в гору вище, вище, просто на хитку височінь запіненого гребеня.

Він кричав, здрігав ся, немов побачив страшний, що душу морозив, сон. Але хвиля підхопила його, він почував що заволоділа ним і понесла з початку поволї, а далї швидче, все швидче, з швидкістю кулї і підкидаючи, потрясаючи ним вдарила ним о зубчасті скелї. Розбила обличе, роздавила члени, роздушила голову мов яйце; і останнї искри його хтивого життя вилетїли з нього.

XIV.

Подїляю відразу Рескіна до »поетичної фальши« і не маю наміру твердити, немов хвилї мали якісь почутя до ван-Ренселера. Се просто випадково стало ся, що вони схопили його в обійми і вдаряли ним о скелї цїлий день; що одна по одній змагали ся заволодїти ним і тратили всю силу підкидаючи ним, аж поки він втеряв всяку подібність до людини. Аж в ночи, коли вітер ущух, вони винесли його на беріг, вишукали маленьку ямку і поклали його на пісок.

Се було спокійне місце; не чутно нїяких голосів, крім голосу хвиль, і вони всю ніч відвідували одна по одній беріг і гойдали тїлом туди й сюди при срібнім місячнім сяєві. Коли настав ранок, тїло розпухло і посинїло: лежало напівприкрите піском.

Засяло сонце, а тїло лежало спокійно, непомічене нїким, хиба тільки незчисленними малими сотворіннями, що повзали незграбно хитаючи в повітрі довгими клешнями. Швидко одно з них виповзло на обличе і вчепило ся клешнями в губи; і иньші приповзли швиденько на сю добірну здобич. Добірну, бо хиба ж для утворення тїла ван-Ренселера не зберало ся протягом сорока років по всїй землї самі добірні і дорогі речи? Пригадайте бочки чудового вина, яке вливало ся в нього! Пригадайте черепах, дичину, птахів, смашні пряні соси, солодощі — всї сї меню на рожевім оксамитї з добірними французькими назвами.

Хиба тисячі людей не працювало що дня, щоб приготовити сї речи і подати їх на кришталї та сріблї сьому коштовному тїлу, одягнути його, дати притулок, зрівняти всї його стежки на

сім світі? А тепер воно лежить на піску, і його зїдає безліч голодних крабів.

Настав другий день, і вже по обіді два човни рибальських пливли повз і один з рибалок помітив тіло. Причалили, гукнули на другий човен, що мабудь розбив ся корабель і треба його пошукати і вийшли на берег подивити ся. Підійшли до тіла, чи того, що мусило бути тілом. Одіж була майже ціла і один обдивившись ся кешені витяг попереду чудовий золотий годиник, що колись заплачений був у Женеві 1800 долярів. Се зацікавило його і став швиденько далі шукати; знайшов гаманець, повний грошей і картки — замащені, брудні; на них ще можна було прочитати написане, і рибалка закричав: Боже, се Роберт ван-Ренселер!

— Хто се такий, Роберт ван-Ренселер? — спитав здивовано другий.

— Ніколи не чув про нього? Е, сеж найбагатійша людина в країні, — одповів перший і з пошаною глянув на тіло; але товариш його лише коротко сказав:

— Хто-б він не був, але смердить він як чорт!

А другий човен швидко повернув ся, щоб повідомити про розбите »Комети« і про те, що знайдено ще кілька тіл. За кілька годин чутка дійшла до Ню-Йорка викликавши нову паніку на Вол-Стріті і страшний сум в осиротілій родині нещасного мілїонера. У вечорі ґазети оповістили, що »останки« Роберта ван-Ренселера привезе спеціяльний потяг до Ню-Йорку. Останки зустрінуто було пишно, як і годило ся. А за два дні відбув ся пишний, багатий похорон, описаннє якого можна було-б навести з ґазет, але від сього затягло ся б оповіданнє. Досить сказати, що церемонїя відбула ся в великій церкві пятого Авеню і що увесь цвіт столиці був на нїй Велебний доктор Летюс Спрей виголосив найкрасномовнійшу з своїх проповідей на тему: »блаженні мілїонери, бо вони наслідували землю і не можна відібрати її від них«.

ВЕЛИКА БІБЛІЯ

1073 сторін друку, мовою чисто Українською; містить: св. Письмо Старого і Нового Завіта, всї книги Мойсея, всїх Пророків, Евангелія і всї посланія Апостолів, дальше родинну літопись. — В гарній скіряній оправі. — Ціна.......................... $3.00

Оправлена в полотно.................................. $1.50

СВЯТЕ ПИСЬМО НОВОГО ЗАВІТУ

Всї Евангелія і всї Посланія Апостолів, 500 сторін....... 35ц

СВЯТЕ ПИСЬМО НОВОГО ЗАВІТА

По українськи і по анґлійськи, то є, що можна читати по українськи і по анґлійськи. — 187 сторін. — Ціна............ 85ц

Хто ще не читав хай собі прочитає книжочку котра переведена в104 мовах. — Тепер кождий Українець може її читати, а се:

Путь Паломника (Богомольця)

ІЗ СЕГО СЬВІТА В БУДУЧНИЙ СЬВІТ.

Вона обнимає 248 сторін великої вісїмки, має 37 дуже цікавих образків і надрукована на міцнім і гладкім папері, оправлена в дуже гарні полотняні краскові окладинки, на котрих золотими буквами витиснена назва книжки і образок. Се є дуже цікаве і духовно користне читанє 104. народи її мають, тепер має її український народ. Она написана в анґ., мові вже 300 літ тому назад і доси свіжа, нова і користна для кождого, хто лише її читає. — Ціна сеї книжки є......................... 75ц

Житє Ісуса Христа.

ЧИ ВИ ВЖЕ ЧИТАЛИ СЮ КНИЖКУ?

Єсли ні, то старайте ся єї купити, поки є на продаж, щобисьте опісля не жалували. Такої книжки не дістанете ані в старім краю. Має вона 300 сторін друку і 73 образків друкованих на грубім папері. Книжка та написана чистою народною мовою, що кождий дуже легко єї зрозуміє. — Ціна............ $1.25

Новий завіт Н. І. Х.

Написаний в двох мовах: старо-руській і українській. На українську мову переклав Новий Завіт один з наших найбільших письменників П. Куліш, при співучасти вченого Пулюя. Крім чудової української мови визначає ся се виданє Нового Завіта замітками і потрібними поясненями. Книжка друкована на добрім папері і великими читкими черенками; має 992 сторін великої вісїмки. Є се найлїпше виданє сего твору О. А. Барвінського. — Ціна тепер лиш...................... $3.00